

KALA- JA RIISTARAPORTTEJA nro 371

Jorma Kemppainen

Porotalouden tietohuollon kehittäminen

Esiselvitys

Helsinki 2005

Jorma Kemppainen

Porotalouden tietohuolto ja sen kehittäminen - Esiselvitys

Raportti

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos,
Elinkeino- ja yhteiskuntatutkimus

Porotalouden tietohuolto, 313 230

Hankkeen tavoitteina on kartoittaa porotalouteen liittyviä tietotarpeita, kuvata ja analysoida alan keskeisiä tietovarantoja sekä hahmottaa ja suunnata toimenpiteitä porotalouden tietohuollon kehittämiseksi.

Hanke käynnistyi keväällä 2004 alan keskeisistä yhteistyötahoista koostuvan työryhmän puitteissa. Alkuvaiheessa porotalouden tietohuoltoa (tarpeet, varannot, jakelu) kartoitettiin kirjallisten lähteiden sekä eri toimijoille suunnattujen haastattelujen ja kyselyjen kautta. Kehittämisvaiheessa hahmotettiin porotalouden tietohuollon kehittämistarpeita ja -toimia. Helmikuussa 2005 Rovaniemellä järjestettiin hankkeeseen liittyvä työseminaari, jossa alan toimijat hahmottivat tietotarpeitaan, esittelivät tietovarantoja ja niiden jalostamista sekä suuntasivat alan tietohuollon kehittämistä ja hankkeen jatkotyöstämistä.

Tärkeimpiä - toisiinsa liittyviä ja toisiaan tukevia toimenpiteitä porotalouden tietohuollon kehittämiseksi ovat: ovat: 1) Porotalouden seurantajärjestelmän luonti alan toimijoiden yhteistyönä 2) Porotalouden vuosikirjan julkaiseminen 3) Kansainvälisen porotaloustietouden kehittäminen mm. tiedontuotannon yhdenmukaistamisen ja yhteisten julkaisujen kautta 4) Poronhoidon kannattavuuteen liittyvän tietohuollon vakiinnuttaminen ja syventäminen 5) Porotalouden vähemmän tunnettuihin aihealueisiin - lähinnä porotalouden sosioekonomiaan ja yhteiskunnallisiin kytköksiin liittyvän tiedontuotannon tehostaminen 6) Poroa hyödyntävää yritystoimintaa koskevan tilastoinnin ja muun tiedontuotannon kehittäminen 7) Poronlihatuotteiden puhtauteen, terveellisyteen ja imagoon liittyvän tietohuollon syventäminen 8) Maa-seutuelinkeinorekisterin kehittäminen porotalouden tietotarpeita paremmin palvelevaksi 9) Muita kehittämistoimenpiteitä: a) Paliskuntien pinta-alaa ym. koskevat tietojen yhdenmukaistaminen ja ajantasaistaminen b) Paliskuntien erityispiirteitä kuvaavan tiedontuotannon lisääminen c) Perinteistä korvamerkkiä täydentävän tunnistimen kehittäminen

porotalous, poronhoito, tietovarannot, tietohuolto

Kala- ja riistaraportteja 371

951-776-515-0

1238-3325

38 s. + liite

Suomi

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos

Viikinkaari 4

PL 2

00791 Helsinki

Puh. 0205 7511 Faksi 0205 751 201

<http://www.rktl.fi/tutkimuslaitos/julkaisut> (pdf)

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos

Viikinkaari 4

PL 2

00791 Helsinki

Puh. 0205 7511 Faksi 0205 751 201

Published by

Finnish Game and Fisheries Research Institute

*Date of Publication*December 2005

*Author(s)*Jorma Kemppainen

*Title of Publication***Information management in reindeer husbandry - Presurvey***Type of Publication*

Report

*Commissioned by*Finnish Game and Fisheries Research Institute,
Socioeconomic and Aquaculture Research Unit*Date of Research Contract**Title and Number of Project*Information management in reindeer husbandry, 313 230

Abstract

The goal of the study was to describe and analyse the information needs and basic information reserves of the Finnish reindeer husbandry. Furthermore, a set of measures to develop information management was proposed.

The project started in the spring 2004 and all the main actors of the field reindeer husbandry took part in the management group. In the beginning of the study, the information needs, reserves and the routes to distribute the information were analysed by literature review, by interviewing main actors of the branch and by mail surveys. As the second step of the study, the development needs and actions were under analysis. In February 2005 a workshop was arranged in Rovaniemi. In the whole day meeting the main stakeholders of the reindeer husbandry gave talks in which they demonstrated available information reserves, discussed about their information needs and proposed measures for development of the information management.

The actions proposed to improve the information management in reindeer husbandry are the following: 1) A regular follow-up system for reindeer husbandry should be build up. The system should be based on available systems that are to be harmonised and developed according to the changing needs of the branch and society 2) One should start publishing year-book about reindeer husbandry 3) The information about international information on reindeer industry should be increased and Finnish information system should be harmonized with international one 4) The information system indicating the profitability of the reindeer husbandry should be strengthened 5) More effort should be put in socioeconomic problems of the field 6) A system should be developed that serves the information needs of the entrepreneurship basing on reindeer 7) The information about the tractability, quality, healthiness and image of the reindeer meat should be deepened 8) The Rural Business Register should be developed to take into consideration also the reindeer industry 9) The data about the land use in the area of various reindeer herder associations should be harmonized and updated

*Key words*reindeer, reindeer husbandry, information reserves, information management

Series (key title and no.)

Kala- ja riistaraportteja 371

ISBN

951-776-515-0

*ISSN*1238-3325

Pages

38 p. + appendix

Language

Finnish

*Price**Confidentiality*Public

*Distributed by*Finnish Game and Fisheries Research Institute
Customer Service
P.O. Box 2
FIN-00791 Helsinki, Finland
Phone +358 205 7511 Fax +358 205 751 201
www.rktl.fi*Publisher*Finnish Game and Fisheries Research Institute
P.O.Box 6
FIN-00721 Helsinki, FinlandPhone +358 205 7511 Fax +358 205 75 201

Sisältö

JOHDANTO.....	1
YHTEENVETO KEHITTÄMISTOIMENPITEISTÄ	2
THE ACTIONS OF THE DEVELOPMENT - SUMMARY.....	4
1. TAVOITTEET JA TOTEUTUS	5
2. POROTALOUTEEN LIITTYVISTÄ TIETOTARPEISTA	7
3. POROTALOUDEN KESKEISET TIETOVARANNOT	9
3.1 Laidunkoealat	9
3.2 Paliskuntarekisteri	11
3.3 Poromerkkirekisteri	11
3.4 Poroluettelo.....	12
3.5 Paliskuntien vuosikertomukset.....	14
3.6 Paliskuntien tuottoerustelaskelmat	16
3.7 Maaseutuelinkeinorekisteri.....	17
3.8 Liikenteessä menehtyneiden porojen korvauskäytäntö	20
3.9 Maakotkien reviiirit	21
3.10 Porotalouden kannattavuuskirjanpito	22
3.11 Poronlihan laatu.....	23
3.12 Poroon liittyvä yritystoiminta.....	24
3.13 Porotalouden asema ja merkitys	26
4. MUITA POROTALOUTEEN LIITTYVIÄ TIETOVARANTOJA	28
4.1 Porotalouden paikkatietojärjestelmä.....	28
4.2 Kilpapororekisteri.....	28
4.3 Paliskuntain yhdistyksen koeporotarha	28
4.4 Paliskuntien porotaloussuunnitelmat.....	28
4.5 Poronomistajien toimeentulo	28
4.6 Maatalouden rakennetutkimus.....	29
4.7 Porotalous kansainvälisesti.....	30
5. POROTALOUSTIEDON JALOSTAMINEN JA JAKELU	31
6. POROTALOUDEN TIETOHUOLLON KEHITTÄMINEN	32
7. LÄHTEET	37
Liite 1	39

Johdanto

Tiedolla on yhä merkittävämpi asema myös nopeasti muuttuvassa toimintaympäristössä toimivassa ja moniulotteisessa porotaloudessa. Luotettava, ajankohtainen ja selkeässä muodossa oleva tieto edesauttaa kaikkea alaan liittyvää päätöksentekoa ja heijastuu kauaskantoisesti elinkeinon kehitykseen. Vuonna 2003 valmistuneessa Porotalouden taloustutkimusohjelmassa 2003-2007 alan tietohuollon kehittäminen nähtiin ensisijaiseksi kehittämiskohteeksi, sillä se edesauttaa kaikkia porotalouteen liittyviä toimintoja¹.

Porotalouteen liittyy monenlaisia tietotarpeita. Porotalouden toimintaympäristö muuttuu nopeasti. Muutokset tulisi kyetä ennakoimaan ja niihin tulisi reagoida ajoissa – varautua nouseviin uhkiin ja hyödyntää uusia mahdollisuuksia. Poroelinkeinojen harjoittajia on tuhansia, yli 5 200 poronomaistajaa ja useita satoja alan yrittäjiä ja yritysten työntekijöitä. He ovat kiinnostuneita ennen muuta tiedosta, joka palvelee elinkeinon kehittämistä. Porotalouden moniportainen hallinto tarvitsee tietoa mm. poronhoidon ohjaamiseen, kehittämiseen ja alan taloushallintoon liittyvien toimintojen toteuttamiseen. Porotalouden oheistoiminnoista tärkeimmät ovat porontutkimus ja porotalouden koulutus. Myös porotuotteiden eksoottiseen, luonnonläheiseen ja terveelliseen imagoon liittyvä tieto on tarpeellista. Porotalous on vahvasti sidoksissa myös muihin elinkeinoihin ja maankäytön muotoihin sekä yhteiskunnan yleiseen kehitykseen. Lisäksi tietoa tarvitaan porotalouden yhteiskunnallisen merkityksen ja vaikuttavuuden osalta. Kysyntää on myös yleiselle, kaikkia porotalouden toimijoita ja porotaloudesta kiinnostuneita palvelevalle kansalliselle ja kansainväliselle tiedolle.

Porotalouden tietohuollon kehittämisen suunnitteluvaiheen tavoitteina on kartoittaa porotalouteen liittyviä tietotarpeita, kuvata ja analysoida alan keskeisiä tietovarantoja sekä hahmottaa toimenpiteitä porotalouden tietohuollon kehittämiseksi.

Maa- ja metsätalousministeriö myönsi hankkeen toteuttamiseen rahoituksen maatalouden kehittämisrahaston vuoden 2004 määrärahoista. Hankkeen ohjausryhmän puheenjohtajana toimi ylitarkastaja Sami Niemi maa- ja metsätalousministeriöstä sekä jäsenenä johtaja Mika Tuikkanen maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksesta, porotalousagrobiologi Keijo Alanko Lapin TE-keskuksesta, ohjelmistosuunnittelija Mika Kavakka Paliskuntain yhdistyksestä sekä puheenjohtaja Pekka Aikio saamelaiskäräjien edustajana. Asiantuntijajäsenenä ohjausryhmässä toimivat erikoistutkija Mauri Nieminen Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksesta, johtaja Leena Suopajarvi Lapin yliopistosta ja lehtori Veikko Maijala Rovaniemen ammattikorkeakoulusta. Hankkeen vastuullisena johtajana toimi tutkimusjohtaja Juhani Kettunen Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksesta ja projektipäällikkönä FM Jorma Kemppainen. Hankkeen tutkimusapulaisena toimi Leena Aikio.

Kiitokset hankkeen ohjausryhmälle aktiivisesta panoksesta hankkeen toteuttamisessa ja myös kaikille muille, jotka haastattelujen, seminaariesitelmien, kommenttien tai muun tiedonannon kautta ovat osaltaan edesauttaneet porotalouden tietohuollon kehittämisen suuntaamista.

¹ Kemppainen ym. Porotalouden taloustutkimusohjelma 2003-2007. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, 2003.

Yhteenveto kehittämistoimenpiteistä

Tärkeimmät toimenpiteet porotalouden tietohuollon kehittämiseksi esitetään seuraavassa. Eri kohdat liittyvät toisiinsa, tukevat toisiaan ja ovat ohjeellisessa tärkeysjärjestyksessä toimenpiteen yleisen merkityksen näkökulmasta arvioituna.

1. Porotalouden seurantajärjestelmä

Luodaan porotalouden tilaa ja kehitystä kuvaava seurantajärjestelmä porotalouden keskeisten toimijoiden yhteistyönä. Järjestelmän kehittämiseen liittyy indikaattoreiden luonti sekä tiedontuotannon ja –jalostuksen organisointi. Tietoa tuotetaan poroista, poronmistajista, poronhoidosta ja muista poroelinkeinoista sekä porotalouden yhteiskunnalliseen asemaan ja sidoksiin liittyen.

2. Porotalouden vuosikirja

Aletaan julkaisemaan porotalouden yleistä tilaa ja kehitystä kuvaavaa vuosikirjaa, jossa esitetään havainnollisesti poronhoitovuoden tilastollisia tunnuslukuja, porotalouden yleistä ja alueellista kehitystä, tutkimustuloksia, päätöksiä, lainsäädäntöä ym. porotalouteen liittyvää ajankohtaista tietoa.

3. Kansainvälisen porotaloustietouden kehittäminen

Tietohuoltoon liittyvää yhteistyötä poronhoitoa harjoittavien maiden välillä kehitetään mm. tiedontuotannon yhdenmukaistamisen ja yhteisten julkaisujen kautta.

4. Poronhoidon kannattavuus

Poronhoidon kannattavuuteen liittyvää tiedontuotantoa vakiinnutetaan ja kehitetään siten, että myös kannattavuuteen vaikuttavia tekijöitä voidaan eritellä.

5. Porotalouden tiedolliset aukot

Tehostetaan porotalouden vähemmän tunnettuihin aihealueisiin - mm. poronmistajien toimeentuloon liittyvät kysymykset, poronhoidon yhteydet muuhun maankäyttöön, poroyritystoiminta, porotuotemarkkinat ja porotalouden yhteiskunnallinen asema ja merkitys - liittyvää tutkimustoimintaa.

6. Poroyritykset

Yritystoiminta maaseudulla on monipuolistunut ja monialayrittäjäyys on yhä yleisempää. Kehityssuunnat asettavat haasteita maaseututilastoinnin kehittämiseksi ja muulle tiedontuotannolle. Poroon liittyvää yritystoimintaa tulee lähestyä porotalouden näkökulmasta. Poroyrityksiin, porotuotteisiin ja niiden markkinoihin liittyvä tutkimusta tulee lisätä ja syventää.

7. Poronlihan laatu

Tuotteiden puhtaus, terveellisyys ja hyvä imago ovat olennaisia porotalouden tuotannon tekijöitä.

Porotalouden terveydenhuoltojärjestelmää kehitetään siten, että siihen sisältyy tietoja myös poronhoidon tuotanto-olosuhteista, porojen ruokinnan turvallisuudesta sekä porojen kuolleisuuden ja sairauksien seurannasta ja lääkityksistä.

8. Maaseutuelinkeinorekisteri

Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen ylläpitämää maaseutuelinkeinorekisteriä kehitetään porotalouden tietotarpeita paremmin palvelevaksi.

9. Muita kehittämistoimenpiteitä

- Paliskuntien pinta-alaa ym. koskevat tietojen yhdenmukaistaminen ja ajantasaistaminen.
- Paliskuntien erityispiirteitä kuvaavan tiedontuotannon lisääminen.
- Perinteistä korvamerkkiä täydentävän tunnistimen kehittäminen.

The actions of the development - summary

The actions proposed to improve the information management of the reindeer husbandry in Finland are the following:

1) A regular follow-up system for reindeer husbandry should be build up. The system should be based on available systems that are to be harmonized and developed according to the changing needs of the branch and society. The system should consist of clearly defined information management and processing and it should survey whole economic value chain from the reindeer herding up to consumer of the reindeer products. The indicators of the system should be chosen with care.

2) One should start publishing year-book about reindeer husbandry. The book should contain annual statistical tables of the reindeer industry both temporal and spatial development. Also, some main scientific results, legislation and important political decisions could be included in the book.

3) The international information on reindeer industry should be increased and Finnish information system should be harmonized with international one.

4) The information system indicating the profitability of the reindeer husbandry should be strengthened. The information should include the analysis of the components effecting the profitability.

5) More effort should be put in socioeconomic problems of the field e.g. more information on livelihood of reindeer owners should be produced. Furthermore, the connections of reindeer herding with other land-use, reindeer entrepreneurship and markets for reindeer products are of interest.

6) A system should be developed that serves the information needs of the entrepreneurship basing on reindeer. Especially, the research on firms, reindeed products, and markets should be increased.

7) The information about the tractability, quality, healthiness and image of the reindeer meat should be increased and deepened.

8) The Rural Business Register should be developed to take into consideration also the reindeer industry.

9) Other actions of development:

- The data about the areas of various each of 56 reindeer herder associations should be harmonized and updated.
- The data of the distinctions of reindeer herder associations should be increased.
- The earmark of the reindeer could be complemented by an electronic identifier.

1. Tavoitteet ja toteutus

Porotalouden tietohuollon kehittämisen yleistavoitteena on:

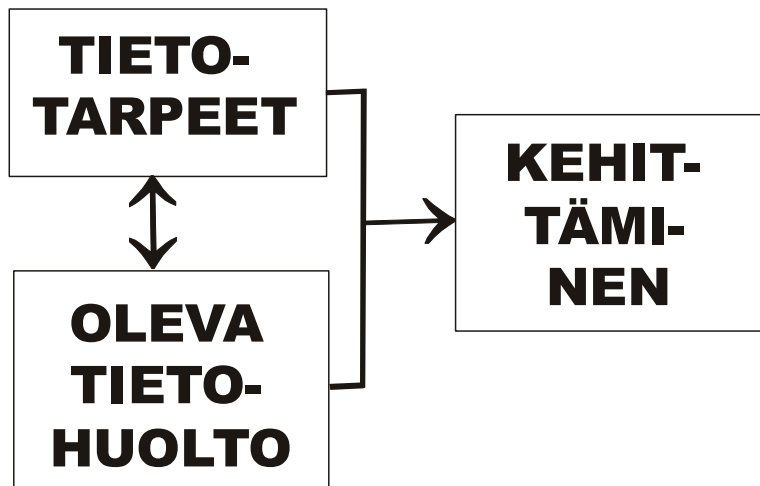
”Porotalouteen liittyvän oikean tiedon tuottaminen oikeaan aikaan mahdollisimman helposti ja taloudellisesti sitä tarvitseville”.

Tavoite tiivistää tietohuollon pääulottuvuudet:

- Tieto on totuudenmukaista.
- Tieto on ajankohtaista ja ehtii vaikuttamaan päätöksentekoon.
- Tieto on helposti saavutettavissa ja ymmärrettävässä muodossa.
- Tiedontuotanto toteutetaan taloudellisesti kustannus-hyöty –periaatteen mukaisesti.
- Tiedonkeruu aiheuttaa minimaalisen vastausrasituksen.

Hankkeen suunnitteluvaiheen tavoitteina on kuvan 1 mukaisesti:

1. Kartoittaa porotalouteen liittyvät tietotarpeet.
2. Kuvata ja analysoida porotalouden olevat tietovarannot ja niiden hyödyntäminen.
3. Hahmottaa ja suunnata porotalouden tietohuollon kehittämistä.

Kuva 1. Porotalouden tietohuollon kehittämisen perusasetelma.

Hanke käynnistyi keväällä 2004 aihepiiriin liittyvistä keskeisistä yhteistyötahoista koostuvan työryhmän puitteissa. Työryhmä päätti, että suunnitelman laatimista koordinoi Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos.

Hankkeen alkuvaiheessa porotalouden tietohuoltoa (tarpeet, varannot, jakelu) kartoitettiin kirjallisten lähteiden sekä eri toimijoille suunnattujen haastattelujen ja kyselyjen kautta. Kehittämisyvaiheessa hahmotettiin porotalouden tietohuollon kehittämistarpeita ja -toimia. Helmikuussa 2005 Rovaniemellä järjestettiin hankkeeseen liittyvä työseminaari, jossa alan toimijat hahmottivat tietotarpeitaan, esittelivät tietovarantojaan ja niiden jalostamista sekä suuntasivat alan tietohuollon kehittämistä ja hankkeen jatko-työstämistä. Tilaisuudessa oli 19 osallistujaa. (Liite 1)

2. Porotalouteen liittyvistä tietotarpeista

Porotalous on moniulotteinen, nopeasti muuttuvassa toimintaympäristössä toimiva pohjoinen elinkeino, johon liittyy monenlaisia tietotarpeita. Poroelinkeinojen harjoittajia on lähes 5 500, yli 5 200 poronmistajaa ja useita satoja alan yrittäjiä ja yritysten työntekijöitä. Porotalouden hallinto tarvitsee tietoa mm. poronhoidon ohjaamisen ja kehittämisen pohjaksi sekä alan taloushallinnon toteuttamiseen. Porotalouden oheistoiminnoista tärkeimmät ovat porontutkimus ja porotalouden koulutus, jotka ovat samalla myös tiedon tuottajia. Porotuotteiden kuluttajien tietotarpeet liittyvät lähinnä tuotteiden alkuperään, ominaisuuksiin ja käyttötapoihin. Myös porotuotteiden eksootiseen, luonnonläheiseen ja terveelliseen imagoon liittyvä tieto on tarpeellista. Porotalous on vahvasti sidoksissa myös muihin elinkeinoihin ja maankäytön muotoihin sekä yhteiskunnan yleiseen kehitykseen. Lisäksi tietoa tarvitaan porotalouden yhteiskunnalliseen merkityksen ja vaikuttavuuden sekä porotalouden toimintaympäristön osalta. Kysyntää on myös yleiselle, kaikkia porotalouden toimijoita ja alasta kiinnostuneita palvelevalle kansalliselle ja kansainväliselle tiedolle.

Poroelinkeinoissa toimivat ovat kiinnostuneita ennen muuta tiedosta, joka palvelee elinkeinon harjoittamista ja kehittämistä. Poronmistajalla intressit liittyvät mm. edunvalvontaan (omistusoikeuden turvaaminen, porojen hyvinvointi, tuet ja korvaukset) ja poronhoidon sosioekonomisiin kysymyksiin (elinkeino tuoton parantaminen, toimeentulon monipuolistaminen). Poroyritysten toimintaa palvelee mm. tieto, joka liittyy porotuotemarkkinoiden ja porotalouden yleiseen tilaan ja kehitykseen, toimintaa ohjaaviin säädöksiin yms. Kaikkineen poroelinkeinoissa toimivien tietotarpeet ovat kuitenkin varsin yksilöllisiä - toiminnan lähtökohdista ja ajankohtaisista ongelmista juontuvia.

Valtionhallinnossa porotalouteen liittyvät asiat kuuluvat lähinnä maa- ja metsätalousministeriön toimialaan. MMM:n kala- ja riistaosaston toiminta-ajatuksena on mm. porotalouden edellytysten turvaaminen elinkeinon perustana olevien luonnonvarojen monipuolista käyttöä ja hoitoa ohjaamalla. Porotalousasioita hoidetaan myös ministeriön muilla osastoilla. MMM:n alainen Paliskuntain yhdistys toimii paliskuntien yhdysiteenä ja pyrkii mm. kehittämään poronhoitoa ja porotaloutta sekä edistämään osaltaan porotalouden tutkimusta ja koetoimintaa. Poronhoitolain sekä sen nojalla annettujen säännösten ja määräysten noudattamista valvoo lääninhallitus.

Porotalouden ylimpään päätöksentekoon liittyvälle tietohuollolle haasteita asettaa ennen muuta kullekin paliskunnalle kymmenvuotiskausittain asetettava suurin sallittu poroluku, mikä pitkälti mitoittaa poronlihan tuotannon volyymin yleensä ja alueittain. Viimeksi sallitut poroluvut asetettiin MMM:n kala- ja riistaosaston johdolla vuonna 2000. Paliskuntien yhteinen enimmäisporoluku on 203 700 eli keskimäärin 1,8 poroa maaneliökilometrillä. Pääsääntöisesti sallittu porotiheys alenee etelään mentäessä.

Poronhoitolain (848/1990) mukaan sallitut poroluvut asetetaan paliskunnan alueella sijaitsevien talvilaidunten kestävä tuotokyvyn nojalla. Käytännössä perusteita on nykyisin muitakin. Enimmäisporolukujen tarkistamistyöryhmää evästettiin, että porolukujen mitoituksessa tulee huomioida myös paliskunnan mahdollisuudet laidunkiertojärjestelmän toteuttamiseen, lisäruokinnan merkitys laiduntavaan poromäärään, ympäristön ekologinen kestävyys sekä paliskuntakohtaiset poronhoitosuunnitelmat². Enimmäisporomäärien asettaminen toimeksiannon mukaisesti edellyttää em. muuttujia kuvaavien indikaattorien luontia ja seurantaa. Suurelta osin em. muuttujat ovat seurannan

² Maa- ja metsätalousministeriö (1999). Porolukujen tarkistamistyöryhmän esitys suurimmiksi sallituiksi eloporoluvuiksi. Työryhmämuistio MMM 1999:20.

piirissä nykyisinkin, mutta kaikkineen porotalouden seurantajärjestelmässä on vielä kehittämistä.

Poronhoidon taloushallintoon liittyy monenlaisia tietotarpeita. Poronomistajille maksetaan korvauksia lähinnä löydetyistä maasuorpetojen tappamista poroista, maakotkien reviirien perusteella sekä liikenteessä menehtyneistä poroista. Tietohuollon näkökulmasta maksettaviin korvauksiin liittyy useita ulottuvuuksia - korvausjärjestelmän oikeudenmukaisuus, korvausten perustana olevien tietojen todenperäisyys sekä vahinkojen ja niistä maksettujen korvausten seuranta. Porotalouteen kohdistuvista tuista merkittävimmät ovat poronomistajille maksettava eläinperusteinen tuki sekä poronomistajille, paliskunnille ja porotalouden yrityksille maksettavat investointituet.

Poronhoidon erikoislaatuinen hallinto asettaa haasteita myös tietohuollolle. Porot ovat yksityistä omaisuutta, mutta valtaosa poronhoitotöistä sekä alaan liittyvästä tiedon tuotannosta ja taloushallinnosta tapahtuu poronomistajien muodostamien paliskuntien kautta. Paliskunnat mm. huolehtivat poronhoitoon kuuluvien töiden suorittamisesta alueellaan, paliskunnalle kuuluvien investointien suorittamisesta sekä poronhoidon kehittämisestä. Poronhoidosta saatujen tulojen verotus tapahtuu paliskunnittain tehtävien tuottoperustelaskelmien pohjalta. Valtioneuvosto vahvistaa kullekin paliskunnalle vuosittain ns. puhtaan tuoton arvon lukuporoa kohti. Laskelmat indikoivat poronhoidon alueellista kannattavuutta, mutta poronomistajien lähtökohdat ja poronhoitotapa vaihtelevat suuresti paliskunnan sisälläkin, joten myös yksilökohtainen tieto poronhoidon kannattavuudesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä on tarpeen. Eläinperusteisen tuen saannin edellytyksenä nykyisin jo onkin, että poronomistajilta pitää muistiinpanoja tuloistaan ja menoistaan. Toisaalta poronomistajilla on poronhoidon ohella yleensä ja enenevästi myös muita tulolähteitä, joten poronomistajien toimeentuloon liittyvä tieto on tarpeen yleisemmälläkin tasolla. Porotalouden kehittämisen pohjaksi tarvitaan monipuolista tietoa mm. elinkeinon rakenteesta ja rakennemuutoksista sekä elinkeinon kannattavuuteen vaikuttavista tekijöistä.

Porotalouden oheistoiminnoista tärkeimmät ovat porontutkimus ja porotalouden koulutus. Porotalouteen liittyvä tutkimustoiminta on merkittävä tiedon tarvisija, tuottaja ja jalostaja. Porotalouden koulutusta tarjoavat oppilaitokset soveltavat porotalouteen liittyvää tietoa ennen muuta oppimateriaalina, mutta tuottavat myös uutta tietoa opinäytetöiden, tuotekehittelyn ym. kautta.

Porotalouden erityispiirteiden osalta tietotarpeita on mm. porotalouden toimintaympäristöön, imagoon ja elinkeinon yleiseen olemukseen, asemaan ja merkitykseen liittyen. Laitumet ovat poronhoidon peruspääomaa ja niitä koskevalla tiedolla on käyttöä mm. enimmäisporolukujen asettamisen yhteydessä. Tietoa tarvitaan myös laidunten ja muun maankäytön yhteyksistä. Poronlihan arvostukseen liittyvää imagoa koskettavat mm. poronlihan terveystarkastukset ja Säteilytyrvakeskuksen suorittamat poronlihan Cs-137 mittaukset. Porotuotemarkkinoiden osalta tiedontuotanto on jäänyt toistaiseksi vielä vähäiseksi. Myös porotalouden yleistä olemusta ja merkitystä koskevaa tietoa tarvitaan enenevästi, sillä porotalous vaikuttaa olennaisesti mm. Pohjois-Suomen matkailun, pohjoisen maaseudun ja saamelaiskulttuurin kehitykseen. Myös kansainvälinen näkökulma on jäänyt porotaloudessa varsin vähälle huomiolle.

3. Porotalouden keskeiset tietovarannot

Seuraavassa esitellään porotalouden keskeisiä tietovarantoja – alan tuotantoketjua löysästi mukailleen. Ensiksi kuvataan lyhyesti ko. tietovarantoa yleisesti: mihin tietoa tarvitaan, mikä on tietovarannon lainsäädännöllinen perusta ja kuka tiedot tuottaa. Tämän jälkeen esitetään tarkemmin tietovarannon luontitapaa, sisältöä ja käyttöä sekä tuodaan tiivistetysti esiin myös niihin liittyvää tietoa. Lopuksi kuvataan ko. tietovarantoon mahdollisesti liittyviä ongelmia, kehittämistarpeita ja -toimenpiteitä. Porotalouteen liittyvän tietohuollon kehittämistä käsitellään yleisemmin ja tiivistetysti kappaleessa 5.

3.1 Laidunkoealat

Kuvaus

Laidunten tilan ja niiden muutosten seuranta on olennainen poronhoitoon liittyvä toiminto, sillä porojen sallittu enimmäismäärä ja poronhoidon optimaalinen tuotto ovat pitkälti riippuvaisia laidunten kestävästä käytöstä. Luotettava tieto laidunten tilasta ja niiden muutoksista antaa perustaa myös porotalouden yleiselle ja alueelliselle kehittämiselle. Riista- ja kalatalouden porontutkimuksen toiminnassa laidunten määrään, kuntoon ja tuottoon sekä muutosten syihin liittyvä tutkimus onkin keskeisessä asemassa.

Sisältö

Porolaidunten tilan seuranta tapahtuu nykyisin maastossa olevien koealueiden ja niitä täydentävien satelliittikuvien avulla. Vuosina 1995-98 talvi- ja kesälaidunvarat inventoitiin paliskuntatasolla koko poronhoitoalueella³. Lähes 5 400 talvilaidun- ja 1 500 kesälaidunkoealueen kautta inventointi antoi kohtuullisen hyvän kuvan laidunten tilasta. Jäkälälaitumia ja jäkälää oli runsaimmin Metsä-Lapissa ja poronhoitoalueen kaakkoisosassa. Muilla alueilla jäkäläkoiden kunto oli sitä vastoin verraten huono. Luppolaitumia ja luppua oli eniten Keski-Lapin pohjoisosassa. Parhaat kesälaidunvarat sijaittivat puolestaan poronhoitoalueen keski- ja lounaisosissa.

Vuodesta 1999 lähtien laiduninventointeja on jatkettu Porolaidunten tila – tutkimushankkeen kautta. Hankkeen tavoitteena on selvittää lähinnä talvilaidunten tilassa tapahtuneita muutoksia erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettulla alueella⁴ sekä kehittää samalla inventointimenetelmää. Vuosina 1999-2003 inventoitiin uudelleen poronhoitoalueen 13 pohjoisimman paliskunnan kuivilla ja karuilla kankailla sijainneet koealueet. Myös uusien koealueiden tekeminen todettiin osin tarpeelliseksi. Saatua tuloksia verrattiin aiempiin tuloksiin ja menetelmän virhelähteitä arvioitiin mm. vertailujen avulla. Inventointi osoitti, että jäkälälaitumet voivat elpyä suhteellisen lyhyelläkin aikavälillä. Jäkäläkojen tila parani etenkin Näkkälän ja Käsivarren paliskunnissa, jonkin verran myös Näätämön ja Kaldoavin paliskunnissa. Muissa paliskunnissa laidunten jäkälämäärä sitä vastoin väheni. Luppolaidunten pinta-ala väheni selvimminkin intensiivisen metsätalouden piirissä olevissa paliskunnissa⁵.

³ Kumpula ym. 1997 ja 1999.

⁴ Ertyisesti poronhoitoa varten tarkoitettu alue käsittää 20 pohjoisinta paliskuntaa. Alueella on noin 60 % kaikista eloporoista. Luonnonlaidunten merkitys poronhoidolle on ko. alueella suurempi kuin etelämpänä.

⁵ Kumpula ym. 2004.

Jatkossa laidunten tilaa seurataan pysyvästi erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettulla alueella (20 pohjoisinta paliskuntaa), jossa talvilaidunten merkitys poronhoidolle on edelleen olennainen. Inventointi toistetaan vähintään kerran vuosikymmenessä. Pysyviä koealoja on yli 600. Laidunten tilaa kartoitetaan myös satelliittikuvien avulla. Muun maankäytön vaikutusta porolaitumiin arvioidaan erilaisten paikkatietoaineistojen avulla. Laidunmuutoksia on tarpeen seurata myös paliskuntien sisällä, sillä pohjoisella poronhoitoalueella on runsaasti laidunkiertoaitoja. Etelämpänä porojen määrää on sidoksissa ennen muuta poronhoidon ja muiden maankäytön muotojen yhteyksiin.

Porolaitumia on kartoitettu myös valtakunnan metsien inventointien yhteydessä 1970-luvulta alkaen.

Käyttö

Laiduninventoinnit palvelevat paliskuntien enimmäisporolukujen asettamista sekä poronhoidon tuoton optimointia. Inventointien tulokset julkaistaan tutkimusraportteina ja muina julkaisuina. Tuloksista annetaan palautetta myös paliskunnille.

Kehittäminen

Yleisimpiä virhelähteitä ja menetelmän kehittämiskohteita laiduninventoinneissa ovat:

1. Maasto-otanta. Koealueet painotetaan tärkeimmille talvilaitumille ja eri puolille paliskuntaa. Käytännön syistä koe-alueet kuitenkin sijaitsevat osin tiestön läheisyydessä. Koe-alueiden asettamisessa otetaan huomioon paliskuntien näkemykset alueensa laitumista.

2. Kasvilajien määrän arviot. Kasvilajien peittävyiden ja runsauden arviointi perinteisillä menetelmillä on aina jossain määrin subjektiivista. Arviointeja voidaan tarkentaa mittausmenetelmiä kehittämällä sekä kokemuksen ja koulutuksen kautta.

3. Satelliittikuvien luokitus. Pilvisuus, ilman kosteus, kuvausajankohta ym. vaikuttavat satelliittikuvien laatuun ja kuvien perusteella tehtäviin laidunluokituksiin. Myös tukialueiden valintamenettely voi heijastua luokituksiin. Lisäksi käytetty tulkintamenetelmä voi vaikuttaa lopullisiin tuloksiin. Virhelähteiden vaikutukset ovat vähennettävissä kehittämällä tulkintamenetelmää ja käyttämällä eri satelliittikuvia ja erilaisia satelliittikuvien korjausmenetelmiä. Tehdyissä inventoinneissa niitä ei ole voitu vielä hyödyntää.

4. Tulosten virhemarginaalit. Virhelähteiden vaikutusten suuruutta ja suuntaa ei voida kovin tarkasti määrittää, joten todellisten muutosten arvioinnissa tulee huomioida tulosten virhemarginaali. Jäkäliden peittävyysarvioissa virhemarginaali on arviolta $\pm 10\%$, jäkäliden pituusarvioissa ± 5 mm ja jäkäliden biomassan arvioinnissa ± 150 kg/ha.

Poronhoidon riippuvuus talvilaitumista on vähentynyt myös pohjoisella poronhoitoalueella. Laiduntutkimusten rinnalle tarvitaankin enenevästi myös poronhoidon tuottoon (teuraspainot, lihantuotto) ja tuottavuuteen (poronhoitotapa, tulot, kustannukset) liittyviä indikaattoreita sekä eri muuttujien yhteismitallistamista. Porojen teuraspainoja tulisi voida seurata paliskuntatasolla teuraslajeittain (vasat, vaatimet tärkein) ensimmäisistä erotuksista lähtien. Porojen ruokintaa kuvaavan tilastoinnin tulisi olla nykyistä kattavampaa ja yhdenmukaisempaa, ja tiedot tulisi olla helposti käytettävissä. Tietoa tarvitaan enenevästi myös muun maankäytön vaikutuksista laidunten tilaan.

3.2 Paliskuntarekisteri

Kuvaus

Paliskunnat ovat rajoiltaan tarkoin määrättyjä poronhoidon hallinnollisia perusyksiköitä, joiden puitteissa ja johdolla valtaosa poronhoitotöistä suoritetaan. Paliskuntaa johtaa poroisäntä. Kukin poronomistaja kuuluu automaattisesti johonkin, mutta samanaikaisesti kuitenkin vain yhteen paliskuntaan. Paliskuntia on nykyisin kaikkiaan 56. Niistä 41 sijaitsee Lapin läänissä ja 15 Oulun läänissä. Poronhoitolain (848/1990) 6 §:n mukaan paliskuntien toimialueiden rajat – nykyisin esteaitojen mukaan - vahvistaa lääninhallitus. Lääninhallituksen tulee pitää alueensa paliskunnista rekisteriä.

Sisältö

Poronhoitoasetuksen (883/1990) 6 §:n mukaan lääninhallitus pitää alueensa paliskunnista rekisteriä, johon on merkittävä paliskunnan nimi ja osoite, sen toimialueen rajat sekä poroisännän ja varaisännän nimi. Rekisteriin on liitettävä kartta, johon paliskuntien toimialueet on merkitty. Paliskunnan on tehtävä lääninhallitukselle ilmoitus rekisteriin merkittävästä asiasta.

Käyttö

Paliskuntarekisterien käyttö on vähäistä, sillä paliskuntien toimialueet ovat jo varsin vakiintuneita.

Kehittäminen

Yhteydenotot lääninhallitukseen⁶ ilmensivät, että paliskuntarekisterit eivät kaikilta osin ole ajan tasalla. Esimerkiksi tiedot paliskuntien pinta-aloista vaihtelevat eri käyttäjillä. Rekisterin tiedot sopisivat liitettäväksi lääninhallitusten www-sivuille, jolloin ne olisivat kaikkien käytettävissä ja hyödynnettävissä.

3.3 Poromerkkirekisteri

Kuvaus

Poronhoitolain (848/1990) 23 §:n mukaan jokainen poro on merkittävä omistajan poromerkillä, jonka Paliskuntain yhdistys on hyväksynyt. Kullakin poronomistajalla saa olla vain yksi poromerkki. Poronhoitoasetuksen (883/1990) mukaan poromerkkin hyväksyminen edellyttää, että merkki eroaa selvästi muista poromerkeistä tai että poroja hoidetaan niin kaukana toisistaan, ettei sekaantumisen vaaraa ole. Poronhoitoalue on jaettu maa- ja metsätalousministeriön päätöksellä merkkipiireihin, joiden tulee huolehtia eri poromerkkien käyttökelpoisuudesta ja että ne eroavat riittävästi toisistaan. Merkkipiirejä on nykyisin 14.

Perinteisesti poronomistusoikeus on osoitettu leikkaamalla poron korvaan omistajan yksilöivä poromerkki. Erilaisia korvien päihin ja reunoihin tehtäviä leikkoja (tekoja) on kaikkiaan 20, joten vaihtoehtoja poron merkitsemiseen on runsaasti. Mikäli poronomistaja haluaa tunnistaa poronsa yksilönä, voidaan poron korvaan kiinnittää erilaisia lisämerkkejä eli pilttoja. Niiden avulla voidaan seurata poron kehitystä ja edesauttaa poronhoitoon liittyvien päätösten suorittamista.

⁶ LLH: Oikeushallintopäällikkö Tommi Veteläinen; OLH: Oikeushallintopäällikkö Ilkka Helle.

Sisältö

Poronhoitoasetuksen 19 §:n mukaan Paliskuntain yhdistys pitää poromerkeistä luetteloa, johon merkitään kaavakuva ja selostus hyväksytystä poromerkistä. Luetteloon on merkittävä myös merkin hyväksymispäivämäärä, nykyinen ja entinen omistaja sekä sen peruuttamisen/raukeamisen ajankohta.

Nykyinen poromerkkirekisteri on Paradox –tietokanta, jossa on yli 10 000 merkkiä. Paliskuntain yhdistyksen PoroNET –järjestelmän⁷ poronomistajia palvelevilla neuvon-
tasivuilla on käyttöliittymä merkkien katseluun. Paliskuntain yhdistys ylläpitää myös excel –pohjaista pilttarekisteriä, jossa on tiedot paliskunnille ja poronomistajille lähettyistä piltoista.

Käyttö

Nykyinen poromerkkirekisteri on varsin helppokäyttöinen ja avuksi poronhoitotöiden suorittamisessa. Tuntemattoman merkin omistaja saadaan rekisterin avulla nopeasti selville puhelimitse.

Kehittäminen

Nykyteknologiasta voi olla apua myös porojen merkitsemiskäytännön kehittämiseen. Perinteistä korvamerkkiä täydentämään voidaan kehittää tunnistin, jonka avulla poro voidaan paikantaa ja yksilöidä. Tietovälineeseen voidaan tallentaa tarvittaessa myös poroyksilöä koskevia tietoja ja edesauttaa näin mm. teurasvalintaa ja poronjalostusta. Tunnistin toimisi samalla poron alkuperän ja elinvaiheiden osoittimena ja palvelisi siten samalla myös kuluttajan tietotarpeita. Tunnistin voisi edesauttaa myös porovahinkojen vähentämistä.

3.4 Poroluettelo

Kuvaus

Poronhoitolain 29 §:n mukaan paliskunnan tulee vuosittain pitää tarpeellinen määrä poroerotuksia, joissa selvitetään porojen lukumäärä osakkaittain ja porolajeittain sekä erotetaan eloon jätettävät (eloporot) ja teurastetut porot (teurasporot) toisistaan. Lain 30 §:n mukaan paliskunnan on laadittava pidettyjen erotusten perusteella luettelo paliskunnan osakkaiden omistamista poroista. Poronhoitoasetuksen 11 §:n mukaan poroluettelon kaavan vahvistaa Paliskuntain yhdistys. Poroluettelo on laadittava tämän kaavan mukaisesti ennen paliskunnan kevätkokousta. Poroluettelosta tulee lähettää vuosittain jäljennös Paliskuntain yhdistykselle poronhoitovuoden loppuun (01.6. - 31.05) mennessä.

Sisältö

Poroluetteloon kirjataan nykyisin kunkin poronomistajan (n. 5 200) osalta seuraavat tiedot⁸:

- Henkilötiedot (osoite, kotikunta, sosiaaliturvatunnus, ruokakuntatunnus).

⁷ Paliskuntain yhdistyksen Internetsivut <http://www.paliskunnat.fi>.

⁸ Porotalousneuvoja Niilo Hoikkala: Porotalouden tietohuolto ja sen kehittäminen –seminaari 16.02.2005.

- Paliskunnalle tehdyt työpäivät sekä saadut palkat, päivärahat ja korvaukset. Tiedot saadaan paliskunnan työpäiväkirjoista.
- Maksettavien vuosimaksujen määrä.
- Teurastettujen ja eloon jätettyjen porojen määrä lajeittain (vasat, vaatimet, hirvaat, härät). Eloon jätetyistä vasoista kirjataan myös sukupuoli. Tiedot saadaan eloporolistoilta, teuraskirjoista ja punnituslistoista.
- Merkittyjen vasojen määrä kesällä ja talvella. Tiedot saadaan vasanmerkitysten yhteydessä tehdyistä listoista.
- Tarhaporojen määrä ja keskimääräinen tarhaus aika. Porojen tarhauksesta paliskunnat pitävät erillistä listaa.
- Osasta paliskuntia: tuhoutuneet porot ja todellinen eloporojen määrä.

Mainittujen tietojen pohjalta voidaan johtaa uusia muuttujia. Henkilötietojen kautta saadaan selville poronmistajan ikä, sukupuoli, asuinpaikka ja poronmistus ruokakunnittain. Maksettujen palkkojen, päivärahojen ja korvausten nojalla voidaan määrittää poronmistajan saama porotalouden ansiotulo. Porolukujen perusteella voidaan seurata poronhoidon tuottoa. Poroluettelon nojalla voidaan vertailla ja analysoida myös poronhoidon kehitystä alueittain ja yleisesti.

Nykyisin poroluettelo luodaan yleensä (46 paliskunnassa 56:sta) paliskuntien käyttämän Windows –pohjaisen Winporo –järjestelmän kautta. Järjestelmään tallennetut osakaskohtaiset tiedot siirtyvät ns. taltitiedostona Paliskuntain yhdistykseen ja sieltä edelleen verottajan käyttöön.

Käyttö

Poroluettelo on henkilötietolain⁹ (523/1999) piiriin kuuluva rekisteri, jonka käyttö on luvanvaraista. Historiallista tai tieteellistä tutkimusta varten henkilötietoja saa käsitellä ilman ao. henkilön henkilökohtaista suostumusta mm. tietojen suuren määrän takia. Rekisterin käytön tulee perustua asianmukaiseen tutkimussuunnitelmaan ja tutkimuksella tulee olla vastuullinen johtaja tai siitä vastaava ryhmä. Tiettyä henkilöä koskevia rekisterin tietoja tutkimuksen tekijät eivät saa paljastaa ulkopuolisille.

Poroluettelo on keskeinen poronhoitoon liittyvä asiakirja¹⁰. Poroluettelossa ilmenevän poroluvun nojalla määräytyy poronmistajan äänivalta ja paliskunnalle suoritettavien vuosimaksujen määrä sekä paliskunnan äänivalta Paliskuntain yhdistyksen kokouksessa. Kullakin paliskunnalla on yksi ääni alkavaa tuhatta poroa kohti. Vahvistettu poroluettelo toimii myös verotuksen sekä porolukuun nojautuvien tukien maksatuksen pohjana. Poroluettelon nojalla seurataan myös paliskunnan poroluvun pysymistä sallituissa rajoissa ja se on pohjana laidunten kestäväälle käytölle. Porontutkimukselle ja poronhoidon kehityksen yleiselle ja alueelliselle seurannalle poroluettelo on keskeistä aineistoa.

Teknisesti poroluetteloiden hyödyntäminen on nykyisin helppoa, kun paliskuntien luettelot kootaan yhteiseksi tiedostoksi, jota voidaan käsitellä taulukkolaskentaohjelmilla. Poroluettelon kokoomatiedot ovat keskeistä aineistoa poronhoidon kehityksen seurannassa.

⁹ Lain tarkoituksena (1§) on toteuttaa yksityiselämän suojaa ja muita yksityisyyden suojaa turvaavia perusoikeuksia henkilötietoja käsiteltäessä sekä edistää hyvän tietojenkäsittelytavan kehittämistä ja noudattamista

¹⁰ Mm. Valtiontalouden tarkastusvirasto. Maa- ja metsätalousministeriön luonnonvarastrategia ja porotalous. Tarkastuskertomus 31/2002. Helsinki 2002.

Kehittäminen

Valtiontalouden tarkastusviraston mukaan suurin ongelma liittyy poroluettelon oikeellisuuteen. Kaikkia poroja ei saada aina luettua ja ”toimintoja on kehitettävä niin, että valvonta pystytään toteuttamaan muutoin kuin ilmiantojen pohjalta”. Poronhoitolain valvonta kuuluu poronhoitoalueella toimivien lääninhallitusten tehtäviin, mutta käytännössä niiden toiminta tältä osin rajoittuu paliskunnan poroluvun seurantaan vahvistetun poroluettelon pohjalta.

Viime kädessä poroluettelon oikeellisuutta tulisi tarkastella paliskuntatasolla primääriaineiston pohjalta, mutta yleisemmällä tasolla siitä antaa kuvaa myös eri vuosien poroluetteloiden vertailu. Luettelon muuttujien (porojen määrä, porokannan rakenne) tulisi olla loogisia toisiinsa nähden. Kaikkineen paliskuntien poroluettelot ovat taloushallinnon kehittymisen ja tietotekniikan hyödyntämisen myötä kuitenkin yhdenmu-kaistumaan päin.

3.5 Paliskuntien vuosikertomukset

Kuvaus

Poronhoitoasetuksen (883/1990) 9 §:n mukaan poroisännän tulee laatia paliskunnan kokoukselle ehdotus paliskunnan vuosikertomukseksi ja toimittaa paliskunnan hyväksymä vuosikertomus Paliskuntain yhdistykselle.

Vuosikertomukset ilmentävät kootusti poronhoidon tilaa ja olemusta paliskunnassa kyseisenä poronhoitovuonna. Kertomukset sisältävät monipuolista numeerista ja verbaalista tietoa paliskuntien hallinnosta, poromääristä, poronhoitotöiden määrästä, ajankohdasta ja luonteesta, porojen selviytymisestä, poroille tapahtuneista vahingoista, tehdyistä investoinneista ja kehittämistoimenpiteistä sekä paliskunnan taloudesta. Toimintakertomusten liitteenä ovat paliskuntien tuloslaskelmat.

Sisältö

Toimintakertomukset laaditaan yleensä Paliskuntain yhdistyksen laatimalle lomakepohjalle, mutta eräissä paliskunnassa on siirrytty tyylikkäisiin ja vapaamuotoisempiin julkaisuihin, joita elävöitetään valokuvien ym. avulla. Lomakkeella ilmoitetaan seuraavia tietoja:

1. Poronomistajien ja promiesten eli paliskunnan varsinaisiin poronhoitotöihin osallistuneiden/nimettyjen henkilöiden määrä.
 2. Paliskunnan hallinto (hallitus (6), lukumiehet, työnjohtajat, arviomiehet, teurastamoesimiehet, rahastonhoitaja, tilintarkastajat).
 3. Pidetyt kokoukset ja osallistuminen tilaisuuksiin.
 4. Tärkeimmät paliskunnan porotaloutta koskevat päätökset ja lausunnot.
 5. Muut toimenpiteet poronhoidon edistämiseksi (laidunjärjestelyt, investoinnit, hankinnat ym.).
 6. Porot: Porojen määrä ja porokannan rakenne. Poroluettelon mukaisesti. Täydentäviä tietoja ovat luettujen ja merkittyjen vieroporojen määrä, muualla luettujen ja merkittyjen paliskunnan porojen määrä sekä yksityisille myytyjen, paliskunnan merkkiin merkittyjen ja teurastettujen peurojen määrät. Lisäksi esitetään arvio porojen lukemistarkkuudesta sekä vuosimaksun (€/lukuporo) ja merkitsemismaksun (€/vasa) suuruus.
 7. Hoitotyöt: Tietoa paliskunnan ja poronomistajien omaan lukuun tehdyn työn määrästä ja laadusta sekä käytetystä poronhoitotavasta.
- Paliskunnan lukuun tehdyt työpäivät yhteensä.

- Paliskunnalle ilman palkkaa tehdyt työt yhteensä (työpäivää, henkilöä) - erikseen merkitys, erotukset ja aita ym. työt.
- Avustuksin tehdyt työt yhteensä (pv, €).
- Poronmistajien omaan lukuun tehdyt työt: Maastossa (tokkakunnat, hoitajat, keskimääräinen hoitoaika, lukuporoja, vasoja), vasotusaidoissa (aidat, hoitajat ym.) ja kotitarhassa (tarhat, hoitajat ym.).
- Paliskunnan järjestämä lisäruokinta: Ruokinnan aloitusajankohta, maastoon ajettun heinän määrä, paliskunnan kustannuksella korjatun heinän määrä, osakkaiden korjaaman heinän määrä, ostetun heinän määrä, ruokittujen lukuporojen ja vasojen määrä.
- Vasanmerkinnän sekä porojen kokoamisen ja erotusten ajankohta ja määrä sekä töihin osallistuneiden työntekijöiden määrä ja palkkaustapa. Tietoa myös töiden onnistumisesta.
- Teurasporojen myynti: Ostaja(t), teuraiden määrä (kpl,kg) ja saatu teurastulo.
- Porojen talvi- ja keväthoitotapa: Selventää paliskunnassa käytettyä poronhoitotapaa sekä vallinneita luonnonolosuhteita ja porojen selviytymistä.
- Porojen loislääkintä: Lääkittyjen porojen määrä, lääkityksen kustannukset sekä lääkitsijät.
- Muut poronhoitotyöt: Viljelysten suojaaminen, porojen suojaaminen vahingoilta, erilaiset rakennustyöt yms. toiminnot.
- Avustuksin tehdyt työt: Avustuksen laatu, työkohteet ja saadun avustuksen määrä.
- Tuhot ja vahingot: Poroihin kohdistuneet vahingot (aiheuttaja, määrä, estäminen) sekä porojen aiheuttamat (kohteet, korvaaminen, estäminen).
- Kertomuksen liitteenä on yleensä paliskunnan tuloslaskelma ja tase. Paliskuntien käyttämä kirjanpito-ohjelma on Bookmaster –sovellus, joka on linkitetty WinPoron ohjelmaan.

Käyttö

Paliskuntien toimintakertomukset ovat tietolähteitä, jotka täydentävät ja syventävät muuta poronhoidon tietoaineistoa. Ne antavat parhaimmillaan selkeän kuvan poronhoidon olosuhteista, luonteesta ja kehityksestä tietyssä paliskunnassa. Toimintakertomuksia säilytetään paliskunnissa ja kootusti Paliskuntain yhdistyksessä. Koska ne sisältävät myös yksityiskohtaista tietoa paliskuntien taloudesta, edellyttää kertomusten käyttö lupaa ja tietojen käyttötarkoituksen raportointia.

Paliskuntien toimintakertomuksilla on käyttöä ennen muuta poronhoitoon liittyvälle tutkimukselle ja alan päätöksenteolle. Kertomukset sisältävät tietoa mm. poronhoitotöiden suorittamisesta, lisäruokinnan määrästä, teurasporojen myynnistä ja paliskunnan taloudesta.

Kehittäminen

Paliskuntien toimintakertomusten hyödyntämistä rajoittaa tietojen osittainen puutteellisuus ja epäyhdenmukaisuus. Porojen lisäruokinta on nykyisin tärkeä tuotannontekijä suuressa osassa poronhoitoaluetta, ja se liittyy kiinteästi korkeimman sallitun poroluvun asettamiseen, poronhoitotavan optimointiin ja poronhoidon kannattavuuteen. Luotettavaa ja yhdenmukaista tietoa lisäruokinnan määrästä ja luonteesta eri paliskunnissa on kuitenkin vaikea saada. Siihen liittyvää tiedontuotantoa on syytä selkeyttää ja yhdenmukaistaa ja tietojen saatavuutta helpottaa.

3.6 Paliskuntien tuottoerustelaskelmat

Kuvaus

Poronhoidosta saatujen tulojen verotus tapahtuu paliskunnittain tehtävien tuottoerustelaskelmien pohjalta. Tuloverolain (1535/1990) 44 §:n mukaan ”porotaloudesta saatu tulo on veronalaista pääomatuloa lukuun ottamatta porotalouden hyväksi tehdyn työn arvoa” Tuotto vahvistetaan paliskunnittain vuotta vanhempaa poroa (€/lukuporo) kohti kunkin vuoden tuottoerusteiden nojalla. Valtioneuvoston on verohallitusta kuultuaan vahvistettava porotalouden tuottoerusteet siten, että verotus tulee oikeaksi ja yhdenmukaiseksi. Puhtaan tuoton arvot (kolmen edellisen poronhoitovuoden keskiarvo) lukuporoa kohti eri paliskunnissa julkaistaan loppuvuodesta.

Arvonlisäverotuksessa paliskuntaa ja siihen kuuluvia poronomistajia kohdellaan porotalouden osalta yhtenä elinkeinonharjoittajana. Osakkaan arvonlisävero on kuitenkin henkilökohtainen.

Paliskunnittaiset tuottoerustelaskelmat ja niihin liittyvä aineisto kuvaa poronhoidon taloudellista tilaa ja kehitystä sekä näihin vaikuttavia tekijöitä yleisesti ja eri paliskunnissa.

Sisältö

Porotalouden puhdas tuotto on edellisen poronhoitovuoden kaikkien porotalouden tulojen ja menojen erotus. Se lasketaan paliskunnittain ja jaetaan paliskunnan jäsenille heidän omistamien lukuporojen määrän suhteessa. Paliskunnissa tehdyt laskelmat (ehdotukset) toimitetaan Paliskuntain yhdistykselle, joka yhdessä verohallinnon kanssa tarkastaa laskelmat ja toimittaa ehdotukset lokakuun loppuun mennessä edelleen valtioneuvostolle

Porotalouden puhdas tuotto lasketaan paliskunnan kirjanpidon, teuraskirjojen ja poronomistajien ALV-tositteiden sekä erilaisten laskennallisten keskiarvojen ja kertomien perusteella.

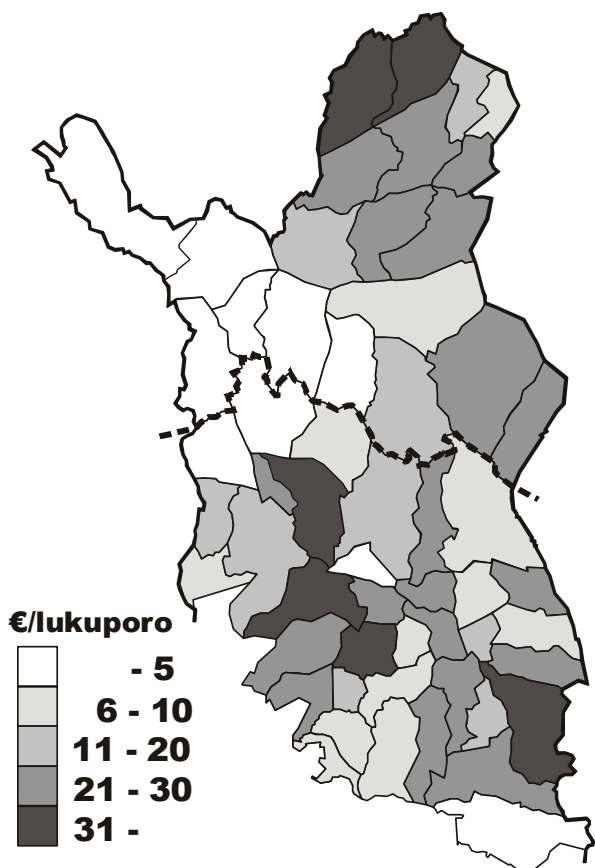
Poronhoitovuotta 2003-04 koskeissa tuottoerustelaskelmissa paliskuntien tulot koostuivat teuraiden myynneistä (eroteltuina ostoliikkeille myytyihin (62 %), suoraan kuluttajille myytyihin (19 %) ja poronomistajien itse käyttämiin (19 %) teuraisiin. Teuraista saatiin tuloa kaikkiaan 10,6 Me. Petojen tappamista poroista paliskunnat saivat korvauksia 1,3 Me ja liikenteessä menehtyneistä poroista kaikkiaan 1,2 Me. Eläinperusteisen tuen määrä oli 3,85 Me ja saatujen avustusten 1,2 Me. Paliskuntien tulot olivat yhteensä noin 18,5 Me, 96 euroa lukuporoa eli vuotta vanhempaa poroa kohti.

Paliskuntien menot olivat yhteensä 16,7 Me. Niistä kolmannes (5,6 Me) oli paliskunnan menoja ja kaksi kolmannesta (11,2 Me) poronomistajien yksityisiä poronhoidon menoja. Paliskuntien menot liittyivät lähinnä maksettuihin päivärahoihin ja kulukorvauksiin (2,4 Me), investointeihin ja kunnossapitoon (1,4 Me), eläinlääkintään (0,3 Me), vuokriin (0,3 Me) ja hallintoon (0,3 Me). Poronomistajien yksityiset poronhoidon menot aiheutuivat puolestaan lähinnä moottorikelkkojen ja mönkijöiden hankinnasta ja käytöstä (2,9 Me), porojen tarhaukseen ja ruokintaan (2,3 Me), työmatkoihin (1,8 Me), talkootyöhön (1,6 Me) ja porotalouteen liittyviin käyttökuluihin (1,7 Me).

Käyttö

Tuottoerustelaskelmat kuvaavat poronhoidon alueellista kannattavuutta ja antavat tietoa siihen vaikuttavista tekijöistä. Laskelmien lopputulos eli porotalouden puhtaan tuoton raha-arvo vuotta vanhempaa poroa kohti paliskunnittain julkaistaan Valtioneu-

voston asetuksena (viimeinen 1032/2004) ja myös Poromies –lehdessä vuoden viimeisessä numerossa.

Kuva 2. Poronhoidon puhdas tuotto lukuporoa kohti paliskunnittain, keskimäärinporonhoitovuosina 2001/02-2003/04.

Paliskunnittaiset puhtaan tuoton laskelmat ovat poronhoidon verotuksen perusaineistoa, joten laskelmien käyttö on luvanvaraista poroluettelon tapaan. Laskelmien tulokset eivät kuitenkaan ole yksiselitteisiä poronhoidon kannattavuuden kuvaajia, sillä valtaosa menoista koostuu poronomistajien henkilökohtaisista menoista, joiden ilmoittamiskäytäntö eri paliskunnissa vaihtelee. Tätä kuvaa puhtaan tuoton raha-arvon keskiarvo kolmen viimeisen poronhoitovuoden aikana eri paliskunnissa. (Kuva 2). Enimmillään poronhoito antoi lukuporoa kohti yli 40 euron nettotuoton, mutta kymmenessä – lähinnä Luoteis-Lapissa sijaitsevassa paliskunnassa tuotto jäi alle viiden euron. Myös menojen rakenne poikkesi huomattavasti lähemmäsikin paliskunnissa.

Kehittäminen

Poronhoidon puhtaan tuoton laskelmien käyttöarvo poronhoidon alueellisen kannattavuuden kuvaajana on lisääntymässä, sillä paliskuntien taloushallinto on kehittymässä ja yhdenmukaistumassa. Poronhoidon kirjanpito perustuu enenevästi tositteisiin, mikä lisää tietojen luotettavuutta.

3.7 Maaseutuelinkeinorekisteri

Kuvaus

Maaseutuelinkeinorekisteri on maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen (TIKE) ylläpitämä maaseutuelinkeinohallinnon viranomaisrekisteri, jonka tietoja käytetään tukien hallinnointiin ja valvontaan sekä päätöksenteon suunnitteluun, tuen vaikutusten arviointiin, tilastollisiin tarkoituksiin sekä tutkimuksiin. (Maaseutuelinkeinorekisteristä annettu laki (1515/1994), muutos (301/2001)).

Maaseutuelinkeinorekisterin kautta maksetaan nykyisin myös maaseutuhallinnolle kuuluvat porotalouden tuet ja korvaukset - eläinperusteinen tuki, erilaiset rahoitustuet (investoinnit, aloitus- ja lopetustuki, velkajärjestelyt) sekä maasuurpetojen aiheuttamista vahingoista maksettavat korvaukset. Maaseutuelinkeinorekisterin kautta maksetaan myös merkittävä osa porotalouden yrityksille myönnettyistä tuista. Yritykset voivat saada tukea investointeihin, toiminnan käynnistämiseen ja kehittämiseen. Suurempia investointihankkeita rahoitetaan Työvoima- ja elinkeinokeskusten yritys-osastojen kautta.

Eläinperusteisen tuen hakemuksia on määrällisesti eniten. Vuonna 2004 hyväksyttiin 1 026 eloporotukea koskevaa hakemusta ja tukea (perus- ja lisätuki) maksettiin kaik-

kiaan noin kolme miljoonaa euroa¹¹. Tuen saanti edellyttää nykyään, että hakija sitoutuu pitämään muistiinpanoja porotalouden tuloistaan ja menoistaan.

Porotalouden rakennushankkeita ja irtaimiston hankintaa rahoitetaan Porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslain eli POLURAN (45/2000) kautta¹². Lain mukaisia tukia ovat kansallinen rahoitustuki, paliskuntia koskevat erityiset kansalliset rahoitustuet sekä EU-rahoitteiset maaseudun kehittämistoimet. Tuki voidaan myöntää avustuksena, valtionlainojen korkoetuutena, korkovapautena tms. Vuonna 2004 rahoitusta myönnettiin kaikkiaan noin 1,4 Me. Valtaosa poronomistajille myönnetystä rahoituksesta (420 000 €) kohdistui irtaimiston (161 kpl) hankintaan. Paliskunnille myönnetty avustukset (954 000 €) käytettiin lähinnä aitojen rakentamiseen¹³.

Aloitustuki: POLURA:n kautta rahoitetaan myös porotalouden sukupolvenvaihdoksia. Vaihdoksen yhteydessä uusi, alle 40-vuotias yrittäjä voi saada nuorten elinkeinonharjoittajien aloitustukea. Myönteisiä porotalouden aloituspäätöksiä tehtiin vuosiksi 2000-06 kaikkiaan 52. Tuen saajille on myönnetty avustusta yhteensä 2,3 Me ja lainaa runsaat 4,5 Me.

Luopumistuki: Lopettaessaan pysyvästi poronhoitotyöt 55-64 –vuotias poronhoitaja voi saada maanviljelijöiden ja kalastajien tapaan luopumistukea. Tukea saadakseen poronhoitajan tulee luovuttaa poronsa ja tuotantorakennuksensa jatkajalle tai luovuttamalla porot porotaloutta ennestään harjoittavalle poronomistajalle Nykymuotoisena luopumistuki on voimassa vuosina 2003 - 2006.

Maasuurpetojen (karhu, susi, ahma, ilves) poroille **aiheuttamat vahingot** korvataan valtion varoista valtioneuvoston asetuksen (9.3.2000/277) mukaisesti. Korvaukset suoritetaan havaittujen vahinkojen pohjalta. Viime aikoina maasuurpetojen tappamaksi on todettu 1 400 – 2 000 poroa vuodessa. Vahingoista on suoritettu korvauksia keskimäärin 700-800 euroa poroa kohti eli yhteensä runsaat miljoona euroa vuodessa. Korvauksen suuruus määräytyy poron sukupuolen ja iän mukaan. Tapetun poron käypä arvo korvataan kaksinkertaisena, koska kaikkia petojen tappamia poroja ei löydetä.

Sisältö

Eläinperusteinen tuki

Porotalouden eläinperusteista tukea haetaan MMM:n lomakkeella nro 227. Vuonna 2005 tukihakemus oli jätettävä kesäkuun loppuun (30.06) mennessä TE-keskuksen maaseutuosastolle tai sen kunnan maaseutuelinkeinoviranomaiselle, jonka toimialueella hakijan paliskunta sijaitsee. Tukihakemus täydentää poroluetteloä lähinnä tilaa koskevien pinta-alatietojen kautta.

Rahoitustuet

Porotalouden **investointitukea** haetaan MMM:n lomakkeella nro 561. Hakemuksista ja sen liitteistä ilmenee monipuolista tietoa myös tilan rakennuksista, hakijan tulolähteistä ja taloudellisesta asemasta, koulutuksesta ja työkokemuksesta, poronlihan tuotannosta ja sen myynnistä, tilan kehittämissuunnitelmista, poronhoitotavasta (mm. ruokintatapa), tulojen määrästä ja lähteistä, kehittämisen lähtökohdista, tavoitteista ja

¹¹ Eläinperusteista tukea maksettiin 20 euroa eloporolta niille ruokakunnille, jotka omistivat vahvistetun poroluettelon mukaan vähintään 80 eloporoa.

¹² POLURA:aan liittyvää tukea voidaan myöntää elinkeinon harjoittajalle, joka saa pääasiallisen tuen porotaloudesta (> 80 eloporoa) tai muista luontaiselinkeinoista ja jonka taloudellinen elinkelpoisuus voidaan osoittaa. Taloudellista elinkelpoisuutta arvioitaessa huomiota tulee kiinnittää erityisesti hakijan toiminnan jatkuvuuteen, taloudelliseen asemaan ja maksuvalmiuteen sekä tuotteiden ja palveluiden markkinointimahdollisuuksiin.

¹³ Lapin TE-keskuksen Internetsivut <http://www.te-keskus.fi/web/telap.nsf>

suunnitelluista toimenpiteistä. Hakemuksen liitteinä on mm. porotalouden muistiinpanojärjestelmään (POMU) liittyvä yhteenvetolomake ja tuloslaskelma.

Porotalouden **aloitustukea** haetaan MMM:n lomakkeella nro 549, jossa kysytään tietoja mm. hakijan ammattitaidosta (koulutus/työkokemus), tilan olosuhteista. Hakemuksen liitteenä on mm. maksuvalmius- ja kannattavuuslaskelma, kuvaus tilan toiminnasta ja kehittämisestä, verotustiedot, velkaluettelo ja porokarjan hankintaan liittyvää tausta-aineistoa.

Petokorvaukset

Maasuurpetojen porolle aiheuttamasta vahingosta korvausta haetaan MMM:n lomakkeella nro 149. Kuukauden sisällä vahingosta paliskunnan (poronomistajan) tulee toimittaa korvaushakemus sen kunnan maaseutuelinkeinoviranomaiselle, jonka alueella vahingoittuneiden porojen omistaja vakinaisesti asuu. Hakemuksesta ilmenee mm. poron omistajaa, vahinkoa (poron korvamerkki, muu tuntomerkki, vahinkopaikka, löytäjä, löytöaika, vahingon tapahtumisajankohta) ja poron laatua koskevia tietoja sekä käsitys vahingon aiheuttajasta. Korvausjärjestelmään sisältyy 250 euron omavastuu. Tarvittaessa ja harkinnan mukaan ao. maaseutuviranomainen tekee tarkastuksen vahinkopaikalle todetakseen ilmoituksen oikeellisuuden.

Käyttö

Maaseutuelinkeinorekisteriä käytetään lähinnä porotalouden tukien ja korvausten hallinnointiin ja valvontaan, mutta rekisteri toimii myös tilastojen pohjana palvelen näin alan päätöksentekoa. Lain mukaan rekisteriin merkityt tiedot ovat nimi-, osoite-, toimiala-, tuotantosuunta- ja pinta-alatietoja lukuun ottamatta salassa pidettäviä.

Maaseutuelinkeinorekisterin sisältämistä porotaloustiedoista julkaistaan koosteita mm. Poromies -lehden vuoden 2. numerossa olevassa Paliskuntain yhdistyksen vuosikertomuksessa.

Kehittäminen

Tukien hakemuskavakkeet sisältävät hakijoita koskevaa taloudellista tietoa, joten ne soveltuvat myös tutkimusaineistoksi ja palvelevat alaan liittyvää päätöksentekoa. Eläinperusteisen tuen saajia on runsaasti, mutta hakemukset sisältävät vain vähän poroluetteloa täydentävää tietoa. Hakemusten käyttöarvo on kuitenkin lisääntymässä, sillä tuen saanti edellyttää nykyisin, että hakija pitää muistiinpanoja porotalouden tuloistaan ja menoistaan. Rahoitustukien osalta hakemusten laajempaa hyödyntämistä rajoittaa niiden suhteellisen vähäinen määrä.

Maasuurpetojen aiheuttamien vahinkojen osalta Valtiontalouden tarkastusvirasto¹⁴ katsoi, että vahinkoilmoitusten oikeellisuuden valvontaa tulisi tehostaa. Käytännössä maastotarkastusten järjestäminen on pitkien etäisyyksien ym. vuoksi kuitenkin vaikeaa.

Maaseutuelinkeinorekisteriin perustuvan tilastorekisterin kattavuutta ja käyttöarvoa suunnitellaan parannettavaksi yritystunnusten käyttöönotolla jo vuonna 2006. Lisäksi Tike seuraa kansainvälisen tilastolainsäädännön kehittymistä pyrkien myös vaikuttamaan siihen. Tavoitteena on sisällyttää EU:ssa tekeillä olevaan maatilarekisterilainsäädäntöön myös poronomistajat ja turkistarhat ja näin parantaa ao. toimialojen tietojen tilastollista rekisteröitymistä.

¹⁴ Valtiontalouden tarkastusvirasto. Maa- ja metsätalousministeriön luonnonvarastrategia ja porotalous. Tarkastuskertomus 31/2002. Helsinki.

3.8 Liikenteessä menehtyneiden porojen korvauskäytäntö

Kuvaus

Poronomistajat saavat korvauksia liikenteessä menehtyneistä poroista. Tieliikenteessä tapahtuneiden porovahinkojen osalta vahinkojen korvaamisesta huolehtii keskitetysti Liikennevakuutuskeskus Valtion omistamien ajoneuvojen aiheuttamat porovahingot korvaa Valtiokonttori. Junan alle jääneiden porojen osalta korvauksista vastaa Ratahallintokeskus.

Vuonna 2004 liikenteessä menehtyi lähes 4 000 poroa ja vuosina 1980-2004 kaikkiaan noin 90 000 poroa. Porokolarit painottuvat eteläiselle poronhoitoalueelle, jossa asutus on tiheämpää ja liikenne vilkkaampaa. Poronhoitovuonna 2003-04 poronomistajat saivat korvauksia liikennevahingoista kaikkiaan noin 1,2 Me. Maksettavan korvauksen suuruus määräytyy poron lajin, teuraiden keskipainon ja poronlihan hinnan nojalla. Siitoseläinten kohdalla korvaus on noin kaksinkertainen.

Sisältö

Maantiellä tapahtuvan porokolarin käsittely perustuu ns. arviomiesmenettelyyn. Vahingosta ilmoituksen saanut poliisiviranomainen (häätäkeskus) välittää tiedon tapauksesta ao. alueen arviomiehelle. Hän on valantehnyt poromies, joka kykenee tunnistamaan poron lajin ja sen omistajan korvamerkistä. Arviomies täyttää vahinkopaikalla lomakkeen, johon merkitään tietoja porosta, sen omistajasta, kolarin ajaneesta autoilijasta sekä tapahtumapaikasta ja -ajasta. Lomakkeen tiedot välittyvät Liikennevakuutuskeskukselle, joka käsittelee vahinkotapauksen.

Nykyisin tieliikennevahinkojen korvaamisessa on käytössä ns. ePoro-käyttöliittymää. Arviomies lähettää vahinkoilmoituksen Liikennevakuutuskeskukselle Internetin välityksellä, mikä nopeuttaa korvausten maksamista ja samalla edesauttaa liikenneturvallisuuksien parantamista. Kolaripaikat ilmoitetaan osin myös GPS-koordinaatteina.

Käyttö

Porojen liikennekuolemien määrä eri paliskunnissa julkistetaan mm. Paliskuntain yhdistyksen vuosikertomuksesta Poromies -lehdessä. Aika ajoin – viimeksi vuonna 2003¹⁵ - porojen liikennekuolemia on analysoitu myös yksityiskohtaisemmin. Selvityksessä kartoitettiin mm. vahinkojen tapahtuma-aikaa ja -paikkaa sekä kolareihin vaikuttaneita tekijöitä.

Kehittäminen

Porojen liikennekuolemien analysoinnissa työläintä on vahinkojen paikallistaminen. Nykyinen käyttöliittymä antaa mahdollisuuden paikallistaa kolareiden keskittymät vahinkoilmoitusten GPS-koordinaattien avulla. Keskittymien kartoitus edesauttaa porokolareiden vähentämistä.

¹⁵ Kemppainen ym. Porojen liikennekuolemat vuosina 1992-2002. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, 2003.

3.9 Maakotkien reviirit

Kuvaus

Maakotkien porotaloudelle aiheuttamat vahingot on korvattu vuodesta 1998 lähtien kotkien tunnettujen reviirien pohjalta. Valtioneuvoston asetuksen 8/2002 (muutokset 868/2002 ja 866/2003) mukaan maksettava korvaus perustuu maakotkien ravinnokseen tappamien porojen arvioituun määrään¹⁶. Korvaus määräytyy maakotkien pesintätilanteen ja pesien poikastuoton perusteella lasketun reviiriokohtaisen kertoimen nojalla. Tunturialueilla (14 pohjoisinta paliskuntaa) poron osuus maakotkan ravinnosta on suurempi, joten korvaukset maksetaan korotettuna.

Lapin ympäristökeskus päättää korvauksista ja suorittaa korvaukset paliskunnille ympäristöministeriön tarkoitukseen osoittamista määrärahoista lokakuun loppuun mennessä. Vuonna 2004 paliskunnille maksettiin korvauksia maakotkien reviirien perusteella lähes 417 000 euroa. Paliskunta päättää korvausten käytöstä.

Sisältö

Metsähallitus kartoittaa maakotkien reviirit vuosittain. Kustakin pesästä merkitään ylös GPS-koordinaatit, pesän poikasmäärä ja havainnot pesinnän mahdollisesta keskeytymisestä. Tarkastusten yhteydessä otetaan myös ravinto- ja DNA-näytteitä. Valtaosa poikasista myös rengastetaan.

Vuonna 2004 asuttuja maakotkien pesiä oli kaikkiaan 289 ja onnistuneita pesintöjä 141. Vuonna 2005 moni aloitettu pesintä keskeytyi, joten rengastusikäisiä poikasista löydettiin vain 115. Pesintätulos oli huono etenkin Keski- ja Pohjois-Lapissa, lähinnä kevään epäedullisten sääolojen ja kanalintujen vähenemisen seurauksena¹⁷. Korvausten piirissä on myös viitisenkymmentä valtakunnan rajan ulkopuolella sijaitsevaa maakotkan pesää.

Käyttö

Uhanalaisen lajin suojelun näkökulmasta maakotkien reviirien julkistaminen on perusteltua vain yleisellä tasolla. Tiedot paliskunnan alueelle olevista pesistä ja niiden sijainnista annetaan poroisännälle ja paliskunnan hallitukselle.

Kehittäminen

Maakotkien reviirit on kartoitettu jo varsin kattavasti. Korvausjärjestelmän käyttöönoton myötä kotkien tunnettujen reviirien ja onnistuneiden pesintöjen määrä on lisääntynyt.

¹⁶ Yhden tai kaksi poikasta tuottava kotkakariskunta kuluttaa pesintäkauden aikana arviolta 200 kiloa lihaa.

¹⁷ Metsähallituksen tiedote 22.07.2005. Osa tiedoista saatu ylitarkastaja Tuomo Ollilalta Metsähallituksesta.

3.10 Porotalouden kannattavuuskirjanpito

Kuvaus

Poronomistajat eivät ole kirjanpitovelvollisia, poronhoidon taloushallinto tapahtuu paliskuntien kautta. Paliskunnan muodostavat yksittäiset poronomistajat ovat kuitenkin yrittäjiä, joilla poronhoidon lähtökohdat, luonne ja tuotto vaihtelevat, joten myös poronhoidon yritysکوhtainen tarkastelu on perusteltua - maatilojen talousseurannan tapaan.

Porotalouden tilakohtaista kannattavuutta on selvitetty vuodesta 1999 alkaen maatalouden kannattavuuskirjanpidossa käytettyä menetelmää soveltaen. Maaseudun tutkimuslaitoksen (MTT) taloustutkimuksen ja Paliskuntain yhdistyksen toteuttamissa hankkeissa (pilottivaihe, jatkohankkeet, vakiinnuttamishanke) mukana olevien tilojen lukumäärä on vähitellen noussut 70-75 tilaan eli resurssien kannalta maksimiin¹⁸.

Poronhoidon kannattavuuden seurantaan liittyy Paliskuntain yhdistyksen toteuttama POMU –hanke, jossa poronomistajat merkitsevät kassaperusteisesti muistiin tulonsa ja menonsa. POMU:sta on tuotettu myös atk-perusteinen laskelmasovellutus. Vuonna 2003 hankkeeseen osallistui 653 porotalouden harjoittajaa tai heidän puolisoa. Poronomistajille kirjanpitotaidot ovatkin entistä tärkeämpiä, sillä eläinکوhtaisen tuen ja investointitukien saanti nykyisin edellyttää, että tuen saaja pitää muistiinpanoja porotalouteen liittyvistä tuloistaan ja menoistaan.

Sisältö

Porotalouden kannattavuuskirjanpito –hankkeen tilat valittiin otoksen perusteella. Otos on ositettu kahdelle alueelle (pohjoiseen ja eteläiseen kirjanpitoalueeseen) ja kolmelle tilakokoryhmälle tilan poromäärän perusteella. Tulojen ja menojen ohella tiloilta kartoitetaan poronhoitoon käytetyn työn määrää sekä tiloilla harjoitettavan maa- ja metsätalouden ja muun yritystoiminnan tuloksellisuutta.

Poromiehet tekevät kirjanpidon joko manuaalisesti MTT:n laatimiin käsikirjoihin tai kassaperusteisella POMU –ohjelmalla. Käytetty tilikartta on varsin yksityiskohtainen. Kirjanpidon neuvontaa tehdään tilakäyntien yhteydessä ja puhelimitse.

Käyttö

Porotalouden kannattavuuskirjanpidon tuloksia hyödynnetään julkaisujen ja tilapalautteen muodossa. Tilojen yksilösuojan vuoksi tulokset tulee julkaista vähintään viiden tilan ryhmissä. Tilakohtaisen kirjanpitoaineiston käyttö tutkimustoimintaan edellyttää MTT:n kirjallista käyttö lupaa.

Tilinpäätöslaskelmat valmistuvat MTT Taloustutkimuksessa lokakuun aikana. Yhteenveto tuloksista julkaistaan mm. Poromies –lehdessä. MTT vastaa myös tilapalautteiden antamisesta. Omista tuloksistaan tila saa palautetta heti tulosten valmistuttua. Myöhemmin tila saa palautteen, jossa tilan kirjanpidon tuloksia verrataan lähinnä saman alueen ja jatkossa mahdollisesti myös samankokoisten tilojen tuloksiin.

Vuonna 2005 porotalouden kirjanpitotilat liitetään MTT:n kannattavuuskirjanpidon portaaliin maa- ja puutarhatilojen tapaan. Samoihin aikoihin selvitetään myös mahdollisuudet porotalouden kirjanpitotilojen liittämistä EU:n FADN-järjestelmään ja samalla EU:n kirjanpitoiminnan tuen piiriin. Tämä edesauttaisi porotalouden kannat-

¹⁸ Tiedot Porotalouden kannattavuuskirjanpidosta perustuvat Maija Puurusen ja Arto Latukan (MTT Taloustutkimus) 08.09.2005 laatimaan muistioon.

tavuuskirjanpidon vakiinnuttamista. POMU:n tiedot ovat siirrettävissä MTT:n Martti – kirjanpito-ohjelmaan.

Porotalouden kannattavuuskirjanpidon portaalia ollaan kehittämässä siten, että kirjanpito-tulokset ovat saatavissa vähintään viiden tilan ryhmissä alueittain ja poroluvun mukaan. Omat tietonsa kirjanpito-tila saa näkyviin salasanalla.

Kehittäminen

Kannattavuuskirjanpidon tulokset osoittavat, että poronhoidon kannattavuus vaihtelee olennaisesti alueittain ja tilakohtaisesti. Kirjanpitoaineisto soveltuu hyvin myös poronhoidon kannattavuuteen vaikuttavien tekijöiden selvittämiseen. Tiedolla olisi käyttöä poronhoidon kehittämisessä ja alaan liittyvässä päätöksenteossa.

3.11 Poronlihan laatu

Kuvaus

Tuotteiden puhtaus, terveellisyys ja luonnonläheinen imago ovat porotalouden tuotannon tekijöitä, joten myös niihin liittyvä tietohuolto on tärkeää. Porojen terveyttä uhkaavat ennen muuta taudit ja loiset. Suomessa poroja on loislääkitty yleisesti jo 1970-luvulta alkaen.

Eläinlääkintä- ja elintarviketutkimuslaitos (EELA) aloitti vuonna 2004 hankkeen, jossa porotalouteen pyritään luomaan terveydenhuoltojärjestelmä – muun eläintuotannon tapaan. Hanke liittyy kansalliseen terveydenhuoltojärjestelmään ja ns. turvalliseen kaariajatteluun¹⁹.

Osana valtakunnallista säteilyvalvontaa myös poronlihan cesium-137 -pitoisuutta on seurattu säännöllisesti aina 1960-luvulta lähtien. Nykyisin seurantaa suorittaa Säteilyturvakeskus.

Sisältö

Porot laiduntavat suurimman osan vuodesta luonnonlaitumilla. Niiden terveydentilaa voidaan tarkastella laajemmin ja tarkemmin vain erotusaikoina, teurastusten yhteydessä sekä tarhaoloissa.

Poronlihan terveellisyyttä koskevaa tietoa tuotetaan ennen muuta porojen teurastusten yhteydessä tehtävien tarkastusten kautta. Lääninhallitusten alaisuudessa toimivat tarkastuseläinlääkärit kirjaavat tekemänsä havainnot nykyisin kaavakkeille, joka täytetään jokaisen teurastuserän osalta erikseen.

Kaavakkeisiin kirjataan teuraissa havaitut sairaudet, kasvaimet, loiset, ulkoiset vauriot ja porojen kunto.

Poronlihan Cs-137 -pitoisuus oli vielä 1960-luvulla verraten suuri ilmakehässä tehtyjen ydinkokeiden vuoksi, jopa 2 500 – 3 000 becquerelliä lihakiloa kohti. Siitä pitäen poronlihan Cs-137 -pitoisuus aleni tasaisesti aina 1980-luvun puoliväliin asti keskimäärin enää noin 300 Bq:iin/kilo. Vuonna 1986 tapahtunut Tšernobylin ydinvoimalaturma nosti pitoisuuden keskimäärin 700 Bq:iin/kilo, vaikka turmasta aiheutunut radioaktiivinen laskeuma jäikin poronhoitoalueella varsin vähäiseksi. imagoa. Nykyään poronlihan Cs-137 -pitoisuus on enää keskimäärin 200-250 Bq/ kilo. Mittauksi-

¹⁹ Laaksonen S. (2004). Poron terveyden indikaattorit. Loppuraportti.

dään säännöllisesti Paistunturin, Ivalon, Kemin-Sompion ja Lohijärven paliskunnissa Mittaustulokset ilmenevät Säteilyturvakeskuksen www-sivuilta²⁰.

Käyttö

Tarkastuskaavakkeet toimivat sellaisenaan myös lähetteenä löydösten tarkemmalle tutkimukselle ja pohjana mahdollisille valmiustoimille.

Poronlihan Cs-137 –pitoisuuden mittaaminen on seurantatietoa, joka indikoi ympäristön radioaktiivisuutta ja palvelee ns. turvallista kaariajattelua. Nykyisin mittaustulokset ovat turvallisen alhaisia, mutta mahdolliset ydinvoimaturmat poronhoitoalueen lähialueilla voivat muuttaa tilanteen.

Kehittäminen

Porotalouden terveydenhuoltojärjestelmän kehittämisen tavoitteena on, että järjestelmään sisältyy tietoja poronhoidon tuotanto-olosuhteista, ruokinnan turvallisuudesta sekä porojen kuolleisuuden ja sairauksien seurannasta ja lääkityksistä. Järjestelmään liittyy em. tekijöiden dokumentointi sekä valmiussuunnittelu. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää mm. poronlihan tarkastuksiin liittyvän tiedon hankinnan keskittämistä.

3.12 Poroon liittyvä yritystoiminta

Kuvaus

Poronhoitoalueella ja sen tuntumassa on yli sata yritystä, joiden toiminta nojautuu poron hyödyntämiseen: poronlihan ja teurastuksen sivutuotteiden jalostukseen tai poron käyttöön matkailun ohjelmopalveluissa. Poronlihaa jalostavia yrityksiä on kaikkiaan noin 40. Valtaosa niistä on pieniä, kausiluontoisesti toimivia perheyrityksiä, jotka markkinoivat tuotteensa etupäässä lähialueille. Suurempia yrityksiä alalla on puolen kymmentä. Myös matkailuun tukeutuva poroalan yritystoiminta on yleistynyt viime vuosina selvästi. Poromatkailuun erikoistuneita ohjelmopalveluyrityksiä on arviolta jo noin 70. Valtaosa yrityksistä sijaitsee matkailu- ja asutuskeskusten läheisyydessä ja/tai päätiestön varrella, mutta poroa voidaan hyödyntää luontevasti myös maaseutumatkailussa. Pienimuotoista yritystoimintaa on runsaasti myös teurastuksen sivutuotteiden jalostuksessa.

Tietohuollon näkökulmasta poroon liittyvä yritystoiminta on ongelmallista, sillä yritykset ovat valtaosin pieniä, monialaisia ja laajempiin toimialoihin kuuluvia. Tietoa alan yritystoiminnasta tuottavat lähinnä Tilastokeskus, maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus ja Elintarvikevirasto.

Tilastokeskus on valtiovarainministeriön alainen keskusvirasto, jonka tehtävänä on mm. laatia yhteiskuntaoloja koskevia tilastoja ja selvityksiä sekä huolehtia valtion tilastotoimen yleisestä kehittämisestä yhteistyössä muiden valtion viranomaisten kanssa. Tilastokeskus tuottaa runsaat 190 eri tilastoa ja noin 700 tilastojulkaisua vuodessa. Vuodesta 1995 lähtien Tilastokeskus on julkaissut tilastoja myös Internetissä. Maksuttomassa Stat Fin –tilastotietokannasta²¹ löytyy myös porotalouteen liittyvää tietoa.

Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus (TIKE) on porotalouden ensisijainen tilastojen tuottaja. Laki maaseutuelinkeinotilastoista (1197/1996) määrittelee TIKE:n tehtäväksi mm. porotalouden harjoittamista koskevien tilastojen tuottamisen.

²⁰ Säteilyturvakeskuksen Internetsivut
http://www.stuk.fi/sateilytietoa/sateily_ymparistossa/fi_FI/pohjoissuomi/

²¹ Tilastokeskuksen Internetsivut <http://statfin.stat.fi>

Elintarvikevalvontaa johtava ja kehittävä Elintarvikevirasto (EVI) ylläpitää rekisteriä mm. hyväksytyistä EU-laitoksista ja pienimuotoisista liha-alan laitoksista. Syyskuussa 2005 rekistereissä oli 17 poroteurastamo, 16 poronlihaa jalostavaa EU-laitosta sekä noin 30 pienimuotoista yritystä, joissa tiettävästi jalostetaan poronlihaa. Luettelot päivitetään kuukausittain²².

Porotalouden yrityksiin liittyvää tietoa on saatavilla myös TE-keskusten ym. myöntämien yritystukien kautta. Yritykset voivat saada tukea investointeihin, toiminnan käynnistämiseen ja kehittämiseen. TE-keskuksen maaseutuosaston myöntämät tuet maksetaan TIKE:n ylläpitämän maaseutuelinkeinorekisterin kautta. Suurempia investointihankkeita voidaan rahoittaa TE-keskuksen yritysosaston kautta.

Sisältö

Tilastokeskuksen StatFin –tilastotietokannasta on saatavilla porotalouteen liittyvää tietoa mm. yritysrekisterin ja teollisuuden tuotantotilaston kautta. Yritys- ja toimipaikkarekisteri kattoi vuonna 2003 yritykset (kaikkiaan n. 223 000 yritystä), jotka toimivat yli puolen vuoden ajan ja joiden liikevaihto oli vähintään 9 134 euroa tai jotka työllistivät vähintään puoli henkilöä. Rekisteristä ilmenee yrityksen nimi, osoite, toimiala (Toimialaluokitus 2002), työllisten määrä ja liikevaihto. Teollisuustuotannon osalta tilastointi perustuu PRODCOM-tuotantomikkeistöön.

Yritysrekisterin toimialaan 01252 Poronhoito²³ kuului vuonna 2003 kaikkiaan 13 yritystä, jotka työllistivät yhteensä 10 henkeä ja joiden yhteinen liikevaihto oli 183 000 euroa. Teollisuuden tuotannon osalta porotalouteen liittyvät luokat 1512130030: 'Poronliha; tuore, jäädytetty tai jäädytetty' ja 1513119030: 'Poronliha; suolattu, suolavedessä, kuivattu tai savustettu'. Luokkiin kuuluvat yritykset tuottivat vuonna 2003 kaikkiaan noin 0,9 miljoonaa kiloa poronlihaa lähes 8,7 miljoonan euron arvosta. Muilta osin porotalouteen liittyvää yritystoimintaa on StatFin –tilastopalvelun kautta vaikea jäljittää. Yritykset sulautuvat laajemmin määriteltujen toimialojen sisälle – lähinnä lihanjalostukseen (yritysrekisterissä luokka 1513), turkisten muokkaukseen ja turkistuotteiden valmistukseen (1830) ja muuhun matkailua palvelemaan toimintaan (63302).

Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen ylläpitämän Maaseutuelinkeinorekisterin kautta maksetaan nykyisin myös maaseutuhallinnolle kuuluvat porotalouden tuet ja korvaukset sekä merkittävä osa porotalouden yrityksille myönnettyistä tuista. Yritys- ja toimipaikkarekisterin ja maaseutuelinkeinorekisterin pohjalta MTT Taloustutkimus on tehnyt myös Maaseudun pienyritysrekisterin. Vuonna 2002 enemmän kuin joka neljännellä (21 800) aktiivitulalla harjoitettiin muuta yritystoimintaa ja niistä 8 000 kuului myös yritys- ja toimipaikkarekisteriin²⁴.

Elintarvikeviraston ylläpitämistä rekistereistä ilmeneviä tietoja ovat: laitoksen numero ja nimi, osoitetiedot, teurastettavat eläinlajit (ml. poro= Rd) , muut toiminnot (leikkaamo, lihavalmistelaitos, jauhelihaa valmistava laitos, raakalihaa valmistava laitos) ja vienti EU:n ulkopuolisiin maihin. Porojen teurastuksen osalta rekisterit antavat kattavaa tietoa: EU-laitosten listalla on 17 poroteurastamo ja pienimuotoisten lihalaitosten listalla neljä muuta laitosta. Lihanjalostuksen ym. toimintojen osalta poronlihaa käsittelevien yritysten erottelu muista yrityksistä edellyttää lisäselvityksiä. Kolmasmaaviennin kohdalla 13 poroteurastamon kohdalla oli merkintä Singapore ja kuuden yrityksen kohdalla Japani.

²² Elintarvikeviraston Internetsivut <http://www.elintarvikevirasto.fi>.

²³ Toimialan määrittely: Porojen kasvatus ja hoito sekä porojen teurastus porotalouden yhteydessä. Poronahkojen ja taljojen sekä poronsarvien yms. tuotanto poronhoidon yhteydessä.

²⁴ Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen Internetsivut <http://www.mtt.fi>.

Käyttö

Yritysrekistereillä on käyttöä mm. poroyrityksiin kohdistuvissa kartoituksissa ja tutkimuksissa, mutta olevien rekistereiden kautta on vaikea selvittää, että liittyykö yrityksen toiminta poron hyödyntämiseen. Tämä tulee selvittää erikseen..

Kehittäminen

Oleva maaseututilastointi on varsin tila- ja maatalouskeskeistä. Yritystoiminta maaseudulla on monipuolistunut ja monialayrittäjäyys yleistynyt. Kehityssuunnat tulisi ottaa huomioon myös maaseutua koskevassa tilastoinnissa ja muussa tiedontuotannossa.

Porotalous on kiinteä osa pohjoisen maaseudun yritystoimintaa ja monialayrittäjäyttä. Olevan tilastoinnin kautta poroyritystoiminnan merkityksestä ja yhteyksistä muuhun yritystoimintaan on vaikea saada kokonaisvaltaista kuvaa.

Porotalouteen liittyvän yritystoiminnan tiedonkeruun kehittämisessä voidaan hahmottaa kolme painopistettä:

- 1) Tilastollisten rekisterien kattavuutta kehitetään sisällyttämällä poronomistajat osaksi virallisia tilastorekistereitä.
- 2) Maaseututilastointia kehitetään yritystoiminnan kehityssuuntia paremmin kuvaavaksi.
- 3) Poroyrityksiin liittyvää tiedonkeruuta kehitetään tutkimustiedon antavien suuntaviivojen mukaisesti.

Mainittuja kehittämistavoitteita tukevia uudistuksia onkin jo suunnitteilla. Tilastokeskuksen yritysrekisteri laajentaa kuvausaluettaan vuonna 2006 sisällyttäen rekisteriin myös alkutuotannon yksiköt – maatilat, poronomistajat ja kalanviljelijät. Maaseututilastoinnissa porotalouden tietojen tilastollista rekisteröintiä pyritään parantamaan EU:n maatilarekisterilainsäädännön kehittämisen kautta.

3.13 Porotalouden asema ja merkitys

Kuvaus

Porotalouden runsaat ja monipuoliset yhteiskunnalliset kytkökset korostavat elinkeinon merkitykseen ja vaikuttavuuteen liittyvän tiedon tuotantoa. Esimerkiksi valtion talousarvioista annetussa laissa valtionrahoituksen kohdentamisen tärkeänä perusteena pidetään toimintojen yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Yhteiskunnallista vaikuttavuutta kuvaavia tunnuslukuja ovat mm. arvonlisäys ja työllistävyys. Arvonlisäyksellä ymmärretään tuotantoon osallistuvan yksikön synnyttämää arvoa. Markkinatuotannossa arvonlisäys lasketaan vähentämällä yksikön tuotoksesta tuotannossa käytetyt välituotteet (tavarat ja palvelut) ja markkinattomassa tuotannossa (julkinen ja muu toiminta) laskemalla yhteen palkansaajakorvaukset, kiinteän pääoman kuluminen ja mahdolliset tuotannon ja tuonnin verot.

Porotalouden työllistävyyden arviointia vaikeuttavat poronhoidon kausiluonteisuus ja poroon liittyvän yritystoiminnan pienimuotoisuus.

Sisältö

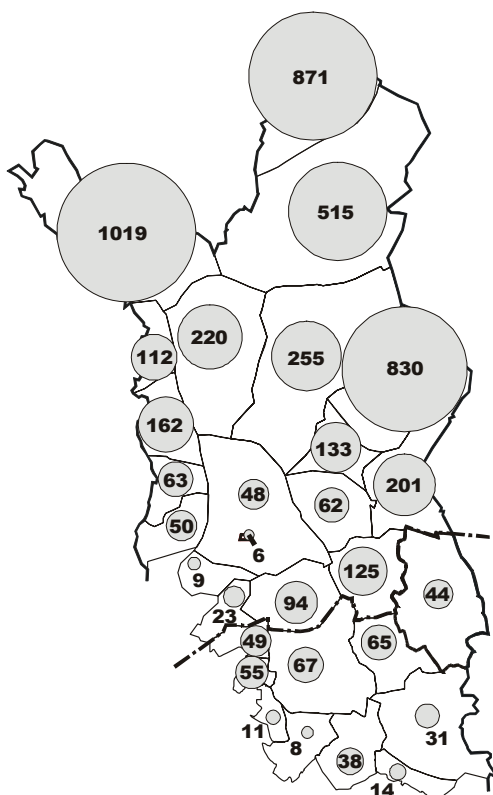
Porotalouden synnyttämän arvonlisäyksen suuruus ei ole tiedossa. Paliskuntien puhtaan tuoton laskelmien nojalla poronhoidon arvonlisäys oli poronhoitovuonna 2003/04 ainoastaan 9,2 euroa lukuporoa kohti eli kaikkiaan noin 1,8 miljoonaa euroa. Porotalouteen liittyvän yritystoiminnan synnyttämä arvonlisäys on olennaisesti suurempi, mutta poronhoitoalueen koko aluetaloudessa porotalouden merkitys jää tämän tunnus-

luvun nojalla vähäiseksi. Lapin läänissä arvonlisäys käyvin hinnoin oli vuonna 2003 kaikkiaan 3 516 miljoonaa euroa²⁵.

Työllistävyyden näkökulmasta porotalouden merkitys on jo huomattavasti suurempi, joskin kausiluontoisen ja pienimuotoisen yritystoiminnan työpaikkojen määrän arviointi on aina vaikeaa. Poronhoito tarjoaa arviolta noin tuhat ympärivuotista työpaikkaa ja porotalouden yrityksissä ja oheistoiminnoissa työpaikkojen määrä on arviolta jokseenkin yhtä suuri. Lapin läänissä työpaikkoja oli vuonna 2003 kaikkiaan runsaat 69 000²⁶.

Porotalouden yhteiskunnallista arvoa lisää, että sen taloudellinen merkitys on suurin reuna-alueilla, joissa västön työllistyminen on muutoin vaikeaa. Porotalouden merkitystä lisää entisestään alan kytkennöt muihin maaseutuelinkeinoihin, yleensä pohjoiseen maaseudun kehitykseen ja saamelaiskulttuuriin. Lisäksi porolla ja porotaloudella on koko Pohjois-Suomelle huomattava imagoarvo, jota hyödynnetään etenkin matkailussa.

Porotalouden - etenkin poronhoidon - kuntakohtaista merkitystä kuvaa eloporojen asukaskohtainen määrä. Suhdeluku on suurin Enontekiöllä, jossa asuva omistaa keskimäärin yli kymmenen eloporoa. Utsjoella vastaava suhde on 8,7 ja Savukoskella 8,3. Määrällisesti eniten eloporoja (35 800) oli Inarissa, mutta asukaskohtainen poroluku jäi runsaaseen viiteen. Saamelaiset omistavat kaikista poroista noin kolmanneksen. (Kuva 3)

Kuva 3. Eloporot sataa asukasta kohti omistajan asuinpaikan mukaan kunnittain poronhoitovuonna 2003-04.

Porotalouden alueellisen merkityksen analysoinnissa tulee huomioida myös poronlihan jalostus, porotuotteiden kauppa ja kulutus sekä poron hyödyntäminen matkailussa. Poronlihan jalostus painottuu eteläiselle poronhoitoalueelle ja kuntakeskuksiin, joskin pienimuotoista jalostustoimintaa on verraten runsaasti myös maaseudulla. Poron matkailullinen hyödyntäminen on yleisintä asutus- ja tunturikeskusten tuntumassa.

Kehittäminen

Porotalouden aseman, merkityksen ja vaikuttavuuden selvittäminen liittyy porotalouden seurantajärjestelmän kehittämiseen. Porotalouden monet ulottuvuudet ja erityispiirteet lisäävät tehtävän haasteellisuutta. Tutkimustietoa esim. porotalouden merkityksestä paikallistalouksille ei juuri ole. Paliskuntien poroluettelot toimivat hyvinä perusaineistoina selvitysten tekemiselle.

²⁵ Tilastokeskuksen Internetsivut <http://www.stat.fi/til/atytyo>

²⁶ Tilastokeskuksen Internetsivut <http://statfin.stat.fi/statweb>.

4. Muita porotalouteen liittyviä tietovarantoja

4.1 Porotalouden paikkatietojärjestelmä

Paliskuntain yhdistyksen vuosina 2001-2004 toteuttamassa Suomen porotalouden paikkatiedon kehittämishankkeessa (PoroGis&Data) paliskuntien rakenteita, alueita ym. koskevaa tietoa koottiin digitaalisessa muodossa paikkatietojärjestelmään, joka on linkitetty osittain myös Paliskuntain yhdistyksen PoroNet –järjestelmään internetissä. Paikkatietoja käytetään apuna mm. paliskuntien porotaloussuunnitelmien laadinnassa ja porotalouden sidosryhmien kanssa käytävissä neuvotteluissa. Paikkatiedon keruu on edelleen käynnissä.

4.2 Kilpapororekisteri

Eri puolilla poronhoitoalueella järjestetään loppupalvella ja keväällä runsaasti yleisiä (Paliskuntain yhdistyksen hyväksymät kilpailut) ja paikallisia porokilpailuja. Yleisistä kilpailuista viisi nimetään vuosittain Poro-Cupin osakilpailuiksi. Cupin voittaja julistetaan Suomen mestariksi. Paliskuntain yhdistys ylläpitää Paradox –tietokantapohjaista kilpapororekisteriä, jossa on perustiedot kilpaporosta sekä Cup -tuloksista.

4.3 Paliskuntain yhdistyksen koeporotarha

Paliskuntain yhdistys perusti vuonna 1964 Inarin Kaamaseen lähes 44 hehtaarin suuruisen koeporotarhan, jossa on nykyisin noin 140 yksilöllisesti merkittävä poroa vuodessa. Tarhan poroista on kerätty yksityiskohtaista tietoa vuodesta 1969 alkaen. RKTL:n Porontutkimuksen ylläpitämässä tiedostossa on tiedot kaikkiaan yli 3 900 porosta. Porot on numeroitu vaadinsukulaisuuteen perustuvalla kumulatiivisella tunnuksella. Vasojen osalta on tallennettu syntymäaika ja -paino, sukupuoli, väri ja viimeisiltä vuosilta myös DNA-tutkimuksiin perustuva isyysmerkintä. Porot on punnittu etenkin vasonnan ja kiiman aikaan sekä talvikautena. Tiedoilla on käyttöä myös kansainvälisessä tutkimusyhteistyössä.

Koeporoja koskevat tiedot ylläpidetään ja käsitellään taulukkolaskentaohjelmalla. Aineiston hyödyntämistä helpottaisi, jos tietoja voitaisiin käsitellä tietokantaohjelmalla.

4.4 Paliskuntien porotaloussuunnitelmat

Paliskuntain yhdistykselle eräänä vuoden 2003 tulostavoitteena oli porotaloussuunnitelman laatiminen kuhunkin paliskuntaan. Laaditun rungon mukaisesti suunnitelma pitää sisällään monipuolista tietoa paliskunnan olosuhteista, tavoitteista ja suunnitelluista toimenpiteistä. Tavoitteena on, että suunnitelmien tekeminen saatetaan loppuun vuoden 2005 aikana.

4.5 Poronomistajien toimeentulo

Poronhoito antaa yksinomaisen toimeentulon yhä harvemmälle, joten poronomistajien toimentulon muodostumisen ja siihen liittyvien näkökohtien tutkiminen on entisestään korostumassa. Poronomistajien toimeentulon muodostumista voidaan selvittää mm. verotustietojen pohjalta. Tulolähteiden poikkeava verotuskäytäntö vaikeuttaa kuitenkin niiden merkityksen arviointia. Verotustiedoista saadaan arvokasta tietoa kehityk-

sen suunnasta ja selkeistä muutoksista – esim. kyselyjen kautta tulotietoja on vaikea hankkia.

Poronomistajien toimeentulon muodostumista voi selvittää mm. verotustietojen pohjalta. Viimeksi tätä selvitettiin vuoden 2000 verotustietojen pohjalta²⁷. Tarkastelu kohdistui vähintään 50 lukuporoa omistaviin henkilöihin (n. 1 300). Kohderyhmästä enemmän kuin joka toinen (55 %) sai kyseisenä vuonna myös palkkatuloa, mutta vain noin joka kuudes yli 5 000 euron verran. Maataloudesta tuloa sai lähes joka neljäs, yleisimmin eteläisellä poronhoitoalueella. Metsätalous antaa jossain määrin tuloa lähes kahdelle poronomistajalle viidestä, mutta harvoin merkittävässä määrin. Muusta elinkeinotoiminnasta ja ansiotuloista saajia oli verraten vähän. Eläkkeiden merkitys poronomistajien toimeentulolle oli jo selvästi suurempi – eläketuloa sai lähes joka viides vähintään 50 lukuporon omistaja. Kaikkineen poronhoidon ulkopuolisten tulojen kokonaismäärä jäi alle 5 000 euron kaikkiaan 700:lla (54 %) vähintään 50 lukuporoa omistavalla, joten poronhoidon taloudellinen merkitys on heille varsin merkittävä.

Lapin yliopistossa on aloitettu vuonna 2004 tutkimushanke, jossa selvitetään porotilojen kehitystä, nykyistä toimeentuloa ja tulevaisuuden näkymiä. Vuonna 1969 säädetyin porotilalain (590/1969) nojalla muodostettiin poronhoitoalueelle yli 600 porotilaa. Hankkeessa on kerätty tilojen perustamistietoja mm. TE-keskusten porotiloja koskevista tilakorteista. Tietoja on kerätty tilojen ensimmäisistä omistajista/haltijoista, tilojen koosta, saaduista osuuksista yhteismetsiin ja vesialueisiin, tilojen kauppahinnoista sekä perustamisvaiheessa myönnettyistä lainoista ja avustuksista. Tilojen kehityksen osalta on selvitetty omistuksessa tapahtuneita muutoksia ja poromäärien kehitystä. Nämä tiedot on saatu TE-keskusten tiedostoista sekä eri vuosien poroluetteloista. Yksityiskohtaisempaa tietoa tilojen kehityksestä ja toimeentulosta on kerätty 40 porotilasta haastattelujen ja verotustietojen kautta. Hankeen loppuraportti ilmestyy keväällä 2006.²⁸

4.6 Maatalouden rakennetutkimus

Vuonna 2003 Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus kohdisti noin joka toiselle (35 000) Suomen maa- ja puutarhatilalle (> 1 hehtaari peltoa) kyselyn, jossa selvitettiin mm. tilan työllistävyyttä ja muun yritystoiminnan yleisyyttä. Kyselyyn vastanneista 477 ilmoitti tilan harjoittavan myös porotaloutta. Tiloista 89 % sijaitsi Lapin TE-keskuksen alueella. 53 % tiloista ilmoitti tilan päätuotantosuunnaksi muun kasvinviljelyyn, 10,5 % lypsykarjatalouden, 8,8 % erikoiskasvituotannon, 7,5 % lihanautojen kasvatukseen ja 8,4 % muun tuotannon. Peltoa tiloilla oli yleisimmin (41 %) 5-10 hehtaaria. Joka neljäs tilallinen oli iältään 45-49 -vuotias. Lähes yhtä moni oli vähintään 55 vuoden ikäinen ja joka viides alle 35 -vuotias²⁹.

Lähes kahdella kolmesta porotaloutta harjoittavasta tilasta muu yritystoiminta rajoittui maatalouteen, mutta monella tilalla oli myös muita toimeentulolähteitä. 42 tilaa tuotti matkailu-, majoitus- tai virkistyspalveluja, 41 tilaa harjoitti elintarvikkeiden jatkojalostusta, 36 tilaa sai tuloa uusiutuvan energian tuotannosta (lähinnä polttopuun tai hakkeen valmistus ja myynti), 26 tilaa puutavaran jatkojalostuksesta ja yhtä moni erilaisesta urakoinnista. Monella tilalla toimeentulo koostui jopa kuudesta yritystoiminnan muodosta, mikä kuvastaa monielinkeinotoiminnan yleisyyttä. Tulokset myös antavat

²⁷ Kempainen ym. Porotalouden taloustutkimusohjelma 2003-2007. Lapin lääninverovirasto: Vuodelta 2000 toimitettu verotus vähintään 50 lukuporoa omistavien osalta.

²⁸ Renko M. & Sutinen T. Porotilojen toimeentulotutkimus. *Poromies* 5/2005, s. 35.

²⁹ Maatalouden rakennetutkimus vuodelta 2003. Käytetyt tiedot on saatu projektipäällikkö Esa Katajamäeltä Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksesta. Otokseen kuuluvilta maatiloilta tiedusteltiin myös muun yritystoiminnan harjoittamista. Porotalous oli eräs vaihtoehtoisista toimialoista.

viitteitä, että poronomistajien harjoittama muu yritystoiminta on edelleen yleistyvässä.

Porotalouden näkökulmasta maatilarekisteriin perustuvassa tiedontuotannossa ongelmana on, että rekisterin perusyksikkönä on maatila ja peruselinkeinona maatalous. Käytännössä pääelinkeino voi olla porotalous (muu yritystoiminta), josta saatua toimeentuloa maatalous ja muut elinkeinot ehkä täydentävät. Toisaalta kaikki poronomistajat eivät edes omista maatilaa. Porotalouden asemaa ja merkitystä tulisi selvittää ensi sijassa elinkeinon omista lähtökohdista käsin.

4.7 Porotalous kansainvälisesti

Suomen ohella porotaloutta harjoitetaan laajemmalla mitalla Ruotsissa, Norjassa ja Venäjällä.

Tietohuollon osalta yhteistyötä eri maiden välillä on ollut kuitenkin toistaiseksi suhteellisen vähän, mikä johtuu pitkälti toimintatapojen ja järjestelmien erilaisuudesta. Yksin tietojen yhteismitallistaminen on vaikeaa.

Tarve kansainvälisen yhteistyön lisäämiseen porotalouden piirissä on kuitenkin lisääntymässä, sillä porotaloutta harjoittavilla mailla on yhteisiä porotalouteen liittyviä intressejä mm. EU:n suuntaan.

Skandinavian osalta edellytykset porotalouden tietohuoltoon liittyvän yhteistyön lisäämiseen ovat hyvät, sillä Norjassa ja Ruotsissa aiheeseen on panostettu jo aiemmin. Norjan porotaloushallinnossa tietohuollon 'sydän' löytyy internetistä osoitteesta <http://www.reindrift.no>. Sivuilta on runsaasti yleistä ja ajankohtaista porotietoutta, uutisia ja ilmoituksia, kokouspöytäkirjoja, julkaisuja ym. ja linkkejä eri aihepiireihin. Kansainvälistä näkökulmaa porotalouteen sivuilta ei kuitenkaan avautunut. Ruotsissa porotietoa löytyy mm. Norrbottenin lääninhallituksen ylläpitämiltä sivuilta osoitteesta <http://www.fjall.nu> ja saamelaisjärjestön sivuilta <http://www.sapmi.nu>.

5. Porotaloustiedon jalostaminen ja jakelu

Porotaloutta koskevia tietoja julkaistaan lähinnä valtakunnallisissa tilastojulkaisuissa, Paliskuntain yhdistyksen julkaisemassa Poromies-lehdessä, tutkimusraporteissa ym. julkaisuissa sekä alan toimijoiden www-sivuilla.

Keskeisiä valtakunnallisella tasolla seurattavia porotalouden tilastotietoja ovat porojen, poronomistajien ja poronlihan tuotannon määrä. Porotalouden eräänlaisena tilastollisena vuosikertomuksena voidaan pitää Poromies-lehden vuoden 2. numerossa julkaistavaa Paliskuntain yhdistyksen vuosikertomusta. Kertomuksen tilasto-osiossa kuvataan mm. poromäärän ja lihantuotannon kehitystä, petojen tappamien ja liikenteessä kuolleiden porojen määrää ym. tähän liittyvää tietoa sekä eläinperusteista tukeen ja poronhoidon aloitustukea koskevaa tietoa. Paliskuntatason tieto liittyy mm. porojen ja poronomistajien määrään, porokannan rakenteeseen, paliskunnan työpäivien määrään, vasatuottoon, poronhoidon kustannuksiin ja tuottoon sekä peto- ja liikennevahinkoihin. Tiedot perustuvat lähinnä poroluetteloon, paliskuntien tuottoerustelaskelmiin sekä eri viranomaisilta saatuihin tietoihin.

Porotalouden perustietoja jalostavat pidemmälle lähinnä porontutkimusta harjoittavat tahot. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen porontutkimuksen tärkeimpiä tutkimusalueita ovat porolaitumet, porokanta ja poronhoito. Myös porotalouteen liittyvä sosioekonominen tutkimus on vilkastunut ja monipuolistunut viime vuosina selvästi. Erilaisia selvityksiä on tehty ja on tekeillä mm. poronhoidon kannattavuuteen, porotalouden tulevaisuuteen, porojen lisäruokintaan, poronlihamarkkinoihin ja poronlihan kulutukseen liittyen. Porotalouden taloustutkimusohjelman 2003-2007 laadinnan yhteydessä mm. kartoitettiin porotalouteen liittyviä yrityksiä. RKTL ylläpitää ja jalostaa myös laajaa porotalouteen liittyvää tietoa-aineistoa. Laitoksen tutkimusraportit julkaistaan yleensä laitoksen Kala- ja riistaraportteja –sarjassa. Viime vuosina tutkimusraportit ovat yleensä saatavilla myös pdf-formaatissa internetissä. Tutkimustuloksia esitellään myös vuosittaisilla Poropäivillä.

Internet on muuttanut vallankumouksellisesti myös porotalouteen liittyvän tiedon tarjontaa ja hyödyntämistä. Porotaloustiedon lähteille pääsee mm. MMM:n, PY:n, RKTL:n, Lapin TE-keskuksen ja Suomen ympäristökeskuksen kotisivujen kautta. Paliskuntain yhdistyksen PoroNet -sivuilla on monipuolista porotalouteen liittyvää tietoa - yleistietoa ja perustilastoja porotaloudesta, julkaisuarkisto, digitaalisessa muodossa olevaa paikkatietoaineistoa paliskunnista, porotuotteiden markkinapaikka sekä linkkejä porotalouden toimijoiden kotisivuille.

Porotalouden olemukseen ja kehitykseen liittyvää yleistietoa tuotetaan myös kirjallisuuden, esitteiden ym. kautta. Lappia koskevassa kirjallisuudessa porotalous on ollut näkyvästi esillä ja 1960-luvulta alkaen on julkaistu myös erillisiä porotaloutta käsitteleviä kirjoja. Paliskuntain yhdistys on julkaissut myös porotaloutta kuvaavia esitteitä. Monelle kielelle käännetty ”Suomen porotalous” antaa yleistietoa aiheesta ja lähinnä numeraalista porotaloustietoa sisältävä taskutilasto julkaistaan lähes vuosittain. Tietoa porotaloudesta ja –tutkimuksesta välittyy kentälle myös vuosittain pidettävien Poroparlamentin ja Poropäivien kautta. Kuluttajan tietotarpeita palvelemaan Paliskuntain yhdistys on julkaissut myös poronlihan ominaisuuksia ja käyttöä käsitteleviä esitteitä. Poronliharuokien reseptejä löytyy myös Paliskuntain yhdistyksen Internetsivuilta³⁰.

Kehittäminen

Porotaloutta yleisesti kuvaavan tiedon tuottamisessa ongelmana on ennen muuta tiedon nopea vanheneminen. Työ tapahtuu yleensä määräaikaisten projektien kautta, jolloin tietojen päivitys on epävarmaa. Toiminnan vakiinnuttaminen on perusteltu tavoite.

³⁰ Paliskuntain yhdistyksen Internetsivut <http://www.paliskunnat.fi>.

6. Porotalouden tietohuollon kehittäminen

Porotalous on moniulotteinen ja erikoislaatuinen elinkeino, jossa myös tietohuollon kehittämistarpeet ovat moninaiset. Alan ylimmän päätöksenteon tietotarpeet liittyvät lähinnä poromäärien säätelyyn ja elinkeinon yleiseen kehittämiseen. Poronhoidon hallinto sisältää erityispiirteitä, jotka asettavat haasteita myös alan tietohuollolle. Porotalouden toimivat tarvitsevat ennen muuta tietoa, joka palvelee elinkeinon kehittämistä. Valtaosa poronhoitajista saa poronhoidosta vain osan tuloistaan ja monielinkeinotoiminta on yhä yleisempää, mikä korostaa entisestään poronhoitajien toimeentuloon liittyviä kysymyksiä. Porotuotteisiin liittyvä eksoottinen, terveellinen ja luonnonläheinen imago heijastuvat myös alan tietohuoltoon. Porotalouden monet sidokset muihin elinkeinoihin ja muihin yhteiskunnan toimintoihin ovat vähemmän tunnettuja asioita. Erityisestä tarvetta on porotalouden yhteiskunnallista merkitystä ja vaikuttavuutta koskevalle tiedolle. Kysyntää on myös yleiselle kansalliselle ja kansainväliselle porotaloustiedolle.

Seuraavassa esitetään keskeiset kehittämistoimenpiteet porotalouden tietohuollon kehittämiseksi. Toimenpiteet liittyvät toisiinsa ja tukevat toisiaan. Toimenpiteet ovat ohjeellisessa tärkeysjärjestyksessä toimenpiteen yleisen merkityksen näkökulmasta arviointina.

1. Porotalouden seurantajärjestelmän kehittäminen

Porotalouteen liittyvää kehittämistä ja päätöksentekoa palvelee seurantajärjestelmä, jossa elinkeinon tilaa ja kehitystä kuvaavaa tietoa tuotetaan, jalostetaan ja jaetaan systemaattisesti. Järjestelmän kehittämiseen liittyy indikaattoreiden luonti sekä tiedontuotannon ja jalostuksen organisointi. Seurantajärjestelmä luodaan porotalouden keskeisten toimijoiden yhteistyönä maa- ja metsätalousministeriön johdolla.

Suuri osa porotaloutta kuvaavasta tiedosta on seurannan piirissä jo nykyisin, mutta seurantaa voidaan edelleen kehittää ja monipuolistaa. Erityistä huomiota tulee kiinnittää paliskuntakohtaisten enimmäisporolukujen asettamisen perusteisiin ja niitä kuvaavien tietojen tuottamiseen. Käytännössä mitoituksen perusolollisuudet ovat laidunten tila, porokannan ja poronhoidon tuotto sekä poronhoidon yhteydet muuhun maankäyttöön ja yhteiskunnan toimintoihin. Laidunten tilan seuranta on järjestelmällistä ja kehittyvää, mutta muilta osin tiedon saanti on jo vaikeampaa. Laiduntutkimusten rinnalle tarvitaan enenevästi myös poronhoidon tuottoon (vasatuotto, teuraspainot, lihantuotto) ja tuottavuuteen (poronhoitotapa, tulot, kustannukset) liittyviä indikaattoreita sekä eri muuttujien yhteismitallistamista. Porojen ruokinta on olennainen tuotantotehtävä suurella osalla poronhoitoaluetta, joten myös ruokintaa koskevaa tilastointia tulee olla kattavaa ja yhdenmukaista.

Porotalouden seurantajärjestelmän kehittämistä palvelee paliskunnissa noudatetun hallintotavan yhtenäistäminen. Paliskunnan merkitys poronhoitotöiden organisoinnissa ja poronhoidon taloushallinnossa vaihtelee paliskunnittain, mikä heijastuu myös poronhoitoon liittyvän tiedon tuotantoon, tiedot ovat osin puutteellisia ja epäloogisia. Tietotekniikan hyödyntämisen ja valmiuksien paranemisen myötä paliskuntien taloushallinto on kuitenkin nopeasti kehittymässä ja samalla yhdenmukaistumassa. Kehitystä voidaan edesauttaa avainhenkilöiden koulutuksella ja selkeällä ohjeistuksella sekä valvonnan tehostamisella.

Porotalouden seurantajärjestelmän kehittäminen edellyttää myös toiminnan vakiinnuttamista. Suuri osa porotaloustiedosta tuotetaan määräaikaisten projektien kautta, jolloin tietojen päivitys jää yleensä epävarmaksi.

Poroihin ja poronhoitoon liittyvien muuttujien ohella seurantajärjestelmään tuotetaan tietoa mm. poronhoitotekniikan, poroyrityksiin ja elinkeinon kehittämisestä sekä porotalouden

merkitykseen ja yhteiskunnallisiin sidoksiin liittyen. Osa tiedoista tuotetaan vuosittain, osa ajoittain suoritettavien selvitysten kautta. Alueellisia perusyksiköitä järjestelmässä ovat kunta ja paliskunta.

2. Porotalouden vuosikirjan julkaiseminen

Vuosikirja on yleinen ja toimiva tapa esittää tiivistetysti ja informatiivisesti organisaation, toiminnon tms. kehitystä tietyssä aikana. Vuosikirjat koostuvat pääosin tilastoista ja kuvista, mutta ne soveltuvat myös muunlaisen tiedon ja informaation välittämiseen.

Poronhoidon osalta poronhoitovuoden eräänlaisena katselmuksena toimii Paliskunnan yhdistyksen vuosikertomus, mutta tarvetta olisi myös porotalouden yleistä tilaa ja kehitystä kuvaavalle vuosikirjalle. Julkaisussa tuotaisiin havainnollisesti esiin poronhoitovuoden tilastollisia tunnuslukuja, porotalouden yleistä ja alueellista kehitystä ja tähän vaikuttavia tekijöitä, tutkimustuloksia, päätöksiä, lainsäädäntöä ym. porotalouteen liittyvää tietoa.

Porotalouden vuosikertomus voidaan julkaista sähköisenä julkaisuna, Poromies-lehden liitteenä ja erillisenä julkaisuna.

3. Kansainvälisen porotaloustietouden kehittäminen

Suomen ohella porotaloutta harjoitetaan laajemmassa mitassa Ruotsissa, Norjassa ja Venäjällä.

Eri maissa alan hallinto ja toimintatavat vaihtelevat, mikä vaikeuttaa myös tietohuoltoon liittyvää yhteistyötä. Tarve yhteistyöhön on kuitenkin lisääntymässä, sillä porotaloutta harjoittavilla mailla on yhteisiä intressejä mm. EU:n suuntaan. Tietohuollon osalta yhteistyötä voisi kehittää mm. tiedontuotannon yhdenmukaistamisen ja yhteisten julkaisujen kautta.

4. Poronhoidon talouteen liittyvän tietohuollon kehittäminen

Poronhoidon kannattavuus on poronlihan alentuneen tuottajahinnan vuoksi alentunut viime vuosina, joten kannattavuuteen vaikuttavien tekijöiden selvittäminen on entistä tärkeämpää.

Poronhoidon kannattavuutta ilmentäviä tietovarantoja ovat lähinnä paliskuntien tuotoperustelaskelmat, porotalouden kannattavuuskirjanpito –hankkeisiin liittyvät aineistot sekä poronomistajien muistiinpanojärjestelmä (POMU).

Paliskuntien tuotoperustelaskelmat perustuvat enenevästi tositteisiin, mikä lisää tietojen käyttöarvoa poronhoidon alueellisen kannattavuuden kuvaajana.

Porotalouden tilakohtaista kannattavuutta on selvitetty vuodesta 1999 alkaen porotalouden kannattavuuskirjanpito –hankkeen kautta. Nykyisin hankkeessa on mukana 70-75 tilaa. Tavoitteena on, että tilakohtaisen kannattavuuden seuranta vakiinnutetaan ja tulosten julkistamista edelleen kehitetään. Tulosten käyttöarvoa poronhoidon kehittämisessä ja alan päätöksenteossa lisäisi, jos tarkastelua laajennettaisiin myös kannattavuuteen vaikuttavien tekijöiden selvittämiseen.

Poronomistajien muistiinpano -järjestelmässä poronomistajat merkitsevät kassaperusteisesti muistiin tulonsa ja menonsa. Järjestelmästä on tuotettu myös atk-perusteinen laskelmasovellutus. Laskelmia käytetään mm. eläinkohtaisen tuen hakemusten liitteinä. Käytännön vakiinnuttua laskelmat ovat arvokasta täydentävää aineistoa poronhoidon kannattavuuden ja siihen vaikuttavien tekijöiden selvittämisessä.

5. Porotalouden tiedollisten aukkojen täyttäminen

Harjoitettu porontutkimus on painottunut poronhoitoa koskeviin biologisiin ja luonnontieteellisiin kysymyksiin sekä yleensä poronlihan tuotantoketjun alkupäähän. Poronhoidon talouteen, poroyrityksiin, porotuotteisiin ja niiden markkinoihin sekä porotalouden yhteiskunnallisiin kytköksiin liittyvä tutkimustoiminta on jäänyt vähemmälle. Tarve porontutkimuksen monipuolistamiseen on kuitenkin ilmeinen, sillä porotalouden yritystoiminnalliset piirteet ovat korostumassa, poron taloudellinen hyödyntäminen monipuolistumassa, poronomistajien muu elinkeinotoiminta yleistymässä ja porotalouden yhteiskunnalliset kytkökset vahvistumassa.

Vähemmän tunnettuja ja tutkittuja porotalouden aihealueita mm. ovat:

1. Poronomistajien toimeentuloon liittyvät kysymykset.

- Poronomistajilla on poronhoidon ohella enenevästi muita tulolähteitä.
- Poronlihan tuottajahinnan aletessa tarve poronomistajien toimeentuloperustan monipuolistamiseen on lisääntynyt.
- Poronomistajat asuvat valtaosin seuduilla, jossa muiden tulolähteiden löytäminen on vaikeaa.

2. Poronhoidon yhteydet muihin maankäytön muotoihin.

- Muun maankäytön vaikutukset poronhoitoon.
- Poronhoito vs. matkailu.

3. Poroon liittyvä yritystoiminta ja porotuotemarkkinat.

- Porotuotemarkkinoiden rakenne ja toiminta.
- Porotuotteiden saatavuus, kysyntä ja kilpailuasema.

4. Porotalouden yhteiskunnallinen asema ja merkitys.

- Porotalouden työllistävyys ja arvonlisäys.
- Porotalouden vaikutukset paikallistalouksille.
- Porotalouden imagoon liittyvät kysymykset.

6. Poroyrityksiin liittyvän tietohuollon kehittäminen

Poronhoitoalueella ja sen tuntumassa toimii yli sata yritystä, joiden toiminta perustuu poron hyödyntämiseen: poronlihan ja teurastuksen sivutuotteiden jalostukseen tai poromatkailuun.

Poroon liittyvän yritystoiminnan ja porotuotemarkkinoihin liittyvä tiedonhankinta on vaikeaa, sillä yritykset ovat valtaosin pieniä ja monialaisia. Tietoa alan yritystoiminnasta tuottavat lähinnä Tilastokeskus (yritysrekisteri, teollisuuden tuotantotilasto), Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus (maaseutuelinkeinorekisteri, maa-seudun pienyritysrekisteri) sekä Elintarvikevirasto (hyväksytyt EU-laitokset, pienimuotoiset liha-alan laitokset). Poroyritykset kuitenkin yleensä sulautuvat laajemmin määriteltyjen toimialojen sisälle, joten poroon liittyvää yritystoimintaa rekistereistä on vaikea eritellä.

Poron taloudellinen hyödyntäminen on osa maaseudun monipuolistuvaa yritystoimintaa. Poro liittyy yleisesti myös monialayrittäjyyteen ja muhun elinkeinotoimintaan. Kokonaisvaltaisen tiedon hankinta poron merkityksestä yritystoiminnassa ja toimeentulolähteenä edellyttää erillisselvityksiä, joissa aihetta lähestytään porotalouden näkökulmasta.

Yritystoiminta maaseudulla on monipuolistunut ja monialayrittäjyys yleistynyt. Kehityssuunnat asettavat haasteita maaseututilastoinnille ja muulle tiedontuotannolle. Oleva tilastointi on varsin tila- ja maatalouskeskeistä, jolloin mm. porotalouden erityispiirteet jäävät vähälle huomiolle.

Poroyrityksiin, porotuotteisiin ja porotuotteiden markkinoihin liittyvä tutkimustoiminta on jäänyt toistaiseksi varsin vähäiseksi. Aihepiirien tutkimusta on aiheellista lisätä ja syventää.

7. Poronlihan laatuun liittyvän tiedontuotannon kehittäminen

Tuotteiden puhtaus, terveellisyys ja hyvä imago ovat olennaisia porotalouden tuotantotekijöitä, joten myös niihin liittyvän tiedon tuotanto on tärkeää. Ns. turvallista kaariajattelua palvelevia porotalouden tietohuollon osa-alueita ovat lähinnä Eläinlääkintä- ja elintarviketutkimuslaitoksen toteuttama porotalouden terveydenhuoltojärjestelmä ja Säteilyturvakeskuksen toteuttamat poronlihan Cs-137 –pitoisuuden mittaukset neljässä paliskunnassa.

Poronlihan terveellisyttä koskevaa tietoa tuotetaan ennen muuta porojen teurastusten yhteydessä tehtävien tarkastusten kautta. Tarkastushavainnot kirjataan ylös jokaisen teurastuserän osalta erikseen. Kaavakkeet toimivat sellaisenaan myös lähetteenä löydösten tarkemmalle tutkimukselle ja mahdollisille valmiustoimille. Eläinlääkintä- ja elintarviketutkimuslaitos seuraa myös poronlihan raskasmetalleja ja lääkeainejäämiä.

Porotalouden terveydenhuoltojärjestelmää pyritään kehittämään siten, että järjestelmään sisältyy tietoja myös poronhoidon tuotanto-olosuhteista, ruokinnan turvallisuudesta sekä porojen kuolleisuuden ja sairauksien seurannasta ja lääkityksistä

8. Maaseutuelinkeinorekisterin kehittäminen porotalouden osalta

Maataloushallinnon kautta kiertävien porotalouden tuet (eläinperusteinen tuki, rahoitustuet) ja korvaukset (maasuorpedot) suoritetaan nykyisin maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen (TIKE) ylläpitämän maaseutuelinkeinorekisterin kautta.

Maaseutuelinkeinorekisteriin ei ole tehty erityistä sovellusta porotaloudelle, mikä vaikeuttaa rekisterin hyödyntämistä porotalouden tarpeisiin. Rekisteriä tulisi kehittää porotalouden tietotarpeita paremmin palvelevaksi mm. uusien tietokenttien ja linkitysten kautta.

Eläinperusteista tukea ja rahoitustukea koskevien hakemuskavakkeiden käyttöarvo poronhoidon kehityksen seurannassa on lisääntymässä, sillä tuen saanti edellyttää nykyisin, että hakija pitää muistiinpanoja porotalouden tuloistaan ja menoistaan.

9. Muita kehittämistoimenpiteitä

- Paliskuntien pinta-alaa ym. koskevat tiedot tulisi ajantasaistaa, sillä eri käyttäjien tiedot eivät ole yhdenmukaisia. Poronhoitolain mukaan paliskuntien toimialueiden rajat vahvistaa lääninhallitus, joka pitää alueensa paliskunnista rekisteriä.

- Poronhoidon olosuhteet, luonne, infrastruktuuri, ongelmat yms. vaihtelevat olennaisesti paliskunnittain. Poronhoidon alueellisten erityispiirteiden ymmärtämystä lisäisi, jos em. tekijöitä eri paliskunnissa esitettäisiin kootusti esim. PoroNetin paliskunta-osion yhteydessä tai omana julkaisunaan.

- Perinteistä korvamerkkiä täydentämään voidaan kehittää erityinen tunnistin, jonka avulla poro on mahdollista paikantaa ja yksilöidä. Tarvittaessa tietovälineeseen voidaan tallentaa myös poroyksilöä koskevia tietoja. Samalla tunnistin toimisi samalla poron alkuperän ja elinvaiheiden osoittimena ja palvelisi siten myös kuluttajan tietotarpeita. Tunnistin edesauttaisi myös porojen liikennekuolemien ja petovahinkojen vähentämistä.

7. Lähteet

1. Lait ja asetukset

Henkilötietolaki (523/1999)

Laki maaseutuelinkeinotilastoista (1197/1996)

Maaseutuelinkeinorekisteristä annettu laki (1515/1994), muutos (301/2001)

Poronhoitoasetus (883/1990)

Poronhoitolaki (848/1990)

Porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslaki (45/2000).

Porotilalaki (590/1969)

Tuloverolaki (1535/1992)

Valtioneuvoston asetus maakotkien porotaloudelle aiheuttamien vahinkojen korvaamisesta 3.1.2002/8.

Valtioneuvoston asetus petoeläinvahinkojen korvaamisesta 9.3.2000/277.

Valtioneuvoston asetus porotaloudesta saatujen tulojen verotuksesta noudatettavista tuottoperusteista 25.11.2004/1032.

2. Muut kirjalliset lähteet

Elintarvikevirasto. <http://www.elintarvikevirasto.fi>. Internetsivut.

Kempainen J., Kettunen J. & Nieminen M. (2003). Porotalouden taloustutkimusohjelma 2003-2007. Kala- ja riistaraportteja nro 281, Riistan ja kalantutkimus. Helsinki.

Kempainen J., Kettunen J. & Nieminen M. (2003). Porojen liikennekuolemat vuosina 1992-2002. Kala- ja riistaraportteja nro 293, Riistan ja kalantutkimus. Helsinki.

Kumpula J., Colpaert A., Kumpula T. & Nieminen M. (1997). Suomen poronhoitolalueen talvilaidunvarat. - Kala- ja riistaraportteja nro 93, Riistan ja Kalantutkimus. Kaamanen.

Kumpula J., Colpaert A., Kumpula T. & Nieminen M. (1999). Suomen poronhoitolalueen kesälaidunvarat. - Kala- ja riistaraportteja nro 152, Riistan ja Kalantutkimus. Kaamanen.

Kumpula J., Colpaert A., Anttonen M. & Nieminen M. (2004). Poronhoitolalueen pohjoisimman osan (13 paliskuntaa) talvilaidunten uusintainventointi vuosina 1999-2003. - Kala- ja riistaraportteja nro 303, Riistan- ja kalantutkimus. Kaamanen.

Laaksonen S. (2004). Poron terveyden indikaattorit. Loppuraportti.

Lapin TE-keskus. <http://www.te-keskus.fi/web/telap.nsf>. Internetsivut.

Maa- ja metsätalousministeriö (1999). Porolukujen tarkistamistyöryhmän esitys suurimmiksi sallituiksi eloporoluvuiksi. Työryhmämuistio MMM 1999:20. Helsinki.

Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus. <http://tike.mmm.fi>. Internetsivut.

Metsähallitus. Maakotkien pesintätulos heikko. Tiedote 22.07.2005.

Norbottensfjällen. <http://www.fjallen.nu/sapmi/ren>. Internetsivut.

Paliskuntain yhdistys. <http://www.paliskunnat.fi>. Internetsivut

Paliskuntain yhdistyksen vuosikertomukset. Poromies –lehti.

Reindriftsforvaltningen. <http://www.reindrift.no>. Internetsivut.

Renko M. & Sutinen T. Porotilojen toimeentulotutkimus. Poromies 5/2005, s. 35.

Samernas riksförbund. <http://www.sapmi.se/webb>. Internetsivut.

Säteilyturvakeskus: Pohjois-Suomen aluelaboratorio. http://www.stuk.fi/sateily_ymparistossa/pohjois_suomi.html. Internetsivut.

Tilastokeskus. <http://statfin.fi>. Internetsivut.

Valtiontalouden tarkastusvirasto. Maa- ja metsätalousministeriön luonnonvarastrategia ja porotalous. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 31/2002.

3. Muut lähteet

Hoikkala N. Paliskunta porotaloustiedon tuottajana. Esitelmä Porotalouden tietohuolto ja sen kehittäminen seminaarissa 16.02.2005.

Lapin lääninverovirasto. Vuodelta 2000 toimitettu verotus.

Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus. Maatalouden vuotta 2003 koskevan rakennetutkimuksen aineisto.

Paliskuntien poroluettelot poronhoitovuodelta 2003/04.

Paliskuntien toimintakertomukset poronhoitovuodelta 2003/2004.

Paliskuntien tuottoperustelaskelmat poronhoitovuodelta 2003/04.

Puurunen M. & Latukka A.. Porotalouden kannattavuuskirjanpito. Muistio 08.09.2005. MTT Taloustutkimus.

Liite 1

Porotalouden tietohuolto ja sen kehittäminen - Työseminaari Rovaniemellä 16.02.2005

Osallistujat:

Alanko Keijo, porotalousagronomi	Lapin TE-keskus
Hoikkala Niilo, porotalousneuvoja	Paliskuntain yhdistys
Karkkola Timo, toimistopäällikkö	Lapin verovirasto
Katajamäki Esa, projektipäällikkö	Maa- ja metsätalousministeriö/TIKE
Kavakka Mika, ohjelmistosuunnittelija	Paliskuntain yhdistys
Kemppainen Jorma, projektipäällikkö	Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos
Kettunen Juhani, tutkimusjohtaja	Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos
Laaksonen Sauli, tutkija	Eläinlääkintä- ja elintarviketutkimuslaitos
Maijala Veikko, lehtori	Rovaniemen ammattikorkeakoulu
Niemi Sami, ylitarkastaja	Maa- ja metsätalousministeriö
Nieminen Mauri, erikoistutkija	Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos
Oksanen Antti, johtaja	Eläinlääkintä- ja elintarviketutkimuslaitos
Puurunen Maija, professori	Maatalouden tutkimuskeskus
Renko Merja, tutkija	Lapin yliopisto
Rissanen Kristiina, laboratorionjohtaja	Säteilyturvakeskus
Storgårds Leena, tilastopäällikkö	Maa- ja metsätalousministeriö/TIKE
Sutinen Taru, yliassistentti	Lapin yliopisto
Viik Pertti, toiminnajohtaja	Paliskuntain yhdistys
Ylipieti Jarkko, insinööri	Säteilyturvakeskus